

กลไกแสดงความเด่นของวาทะเลิกทาสในพระบาทสมเด็จพระจุลจอมเกล้าเจ้าอยู่หัว

**Prominence Discourse of King Chulalongkorn's Address about
Slavery Abolition**

ขจิตา ศรีพุ่ม

Khajita Sripoom

บทคัดย่อ

การศึกษากลไกแสดงความเด่นในวาทะเลิกทาสของพระบาทสมเด็จพระจุลจอมเกล้าเจ้าอยู่หัวที่ปรากฏในหนังสือราชกิจจานุเบกษา รวม 30 ตอน ปรากฏกลไกการแสดงความเด่นด้วยการแสดงใจความสำคัญด้วยการแสดงองค์ประกอบการสื่อสาร คือ ผู้ส่งสาร ผู้รับสาร จุดมุ่งหมาย รูปแบบการสื่อสาร และสาระสำคัญในวาทะแต่ละตอนซึ่งแสดงแนวคิดในการบริหารบ้านเมืองของพระบาทสมเด็จพระจุลจอมเกล้าเจ้าอยู่หัวผ่านหลักการคิด 10 มิติ คือ การคิดเชิงกลยุทธ์, เชิงอนาคต, เชิงสร้างสรรค์, เชิงวิพากษ์, เชิงบูรณาการ, เชิงวิเคราะห์, เชิงเปรียบเทียบ, เชิงสังเคราะห์, เชิงมโนทัศน์ และการคิดเชิงประยุกต์

Abstract

This article aims to study prominence discourse devices in King Chulalongkorn's (King Rama V) address on slavery abolition. The data used in the analysis were taken from 30 sections of the government gazette published during the reign of King Rama V (1874-1910 A.D.). The results showed that the prominence devices of the communication component is a compound form of communication consisted of the messenger, the audience, and the objective. Moreover, the prominence discourse patterns in King Chulalongkorn's address reflect 10 dimensions of His Majesty's social and political administration thoughts as follows: strategic thinking, futuristic thinking, creative thinking, critical thinking, integrative thinking, analytical thinking, comparative thinking, synthesis thinking, conceptual thinking, and applicative thinking.

บทนำ

พระบาทสมเด็จพระปรมินทรมหาจุฬาลงกรณ์ฯ พระจุลจอมเกล้าเจ้าอยู่หัวมีพระราชอัจฉริยภาพและพระปรีชาสามารถในด้านการสื่อสารที่ประสบผลสำเร็จอย่างยิ่ง การนี้ประจักษ์ทั้งในประเทศและนานาชาติ ดังที่องค์การการศึกษาวิทยาศาสตร์และวัฒนธรรมแห่งสหประชาชาติ (UNESCO) ได้ยกย่องพระเกียรติคุณว่าทรงเป็นบุคคลสำคัญของโลก ในสาขาการศึกษา วัฒนธรรม สังคมศาสตร์ มานุษยวิทยา การพัฒนาสังคมและการสื่อสาร เมื่อวันที่ 20 กันยายน พ.ศ. 2546 และในวันที่ 30 กรกฎาคม พ.ศ. 2552 เอกสารจดหมายเหตุพระบาทสมเด็จพระจุลจอมเกล้าเจ้าอยู่หัวทรงปฏิรูปการบริหารการปกครองประเทศสยาม (พ.ศ. 2411- 2453) ได้รับการประกาศขึ้นทะเบียนนานาชาติเป็นเอกสารมรดกความทรงจำแห่งโลก (Memory of the World)

หลักเกณฑ์สำคัญในการขึ้นทะเบียนเอกสารมรดกความทรงจำแห่งโลก ได้แก่ ความโดดเด่นเป็นหนึ่งในด้านบุคคล ช่วงเวลา สถานที่ รูปแบบ วิธีเขียน เนื้อหา และแนวคิด เนื่องจากเป็นสิ่งสะท้อนให้เห็นการพัฒนาทางความคิด สังคม การเมืองและวัฒนธรรมของประเทศไทยในขณะที่ยู่ในช่วงการล่าอาณานิคมของประเทศตะวันตก อันเป็นส่วนสำคัญที่ก่อให้เกิดการปฏิรูปประเทศจากรัฐและสังคมตามจารีตดั้งเดิมให้เป็นประเทศที่ทันสมัยทัดเทียมนานาชาติ เอกสารนี้มีความโดดเด่นทั้งในด้านรูปแบบ วิธีเขียน เนื้อหา และแนวคิด ดังกล่าวจึงเป็นสิ่งแสดงพระราชอัจฉริยภาพทางด้านการสื่อสารของพระบาทสมเด็จพระจุลจอมเกล้าเจ้าอยู่หัวได้เป็นอย่างดี

ในการวิเคราะห์ภาษาระดับข้อความหรือจวนวิเคราะห์ (Discourse analysis) การแสดงความเด่นของข้อความมีความสำคัญมาก เพราะสิ่งที่ปรากฏในวาทะหนึ่งๆ นั้น มิได้มีความสำคัญต่อการรับรู้เท่าเทียมกันทั้งหมด แต่จะมีสาระสำคัญส่วนหนึ่งที่เป็นความคิดหลักหรือมีความโดดเด่นกว่าสาระส่วนอื่นๆ ที่ปรากฏในวาทะเดียวกัน เรียกว่า “ความเด่น” (Discourse prominence) หากผู้ส่งสารใช้ความสามารถทางภาษาของตนในการแสดงความเด่นดังกล่าวให้ปรากฏออกมาได้อย่างชัดเจน ย่อมส่งผลให้ผู้รับสารสามารถตีความประเด็นสำคัญที่จะสื่อ นั้นได้ง่ายขึ้น เกิดเป็นความเข้าใจที่ถูกต้องตรงตามเจตนาที่ผู้ส่งสารต้องการส่งผลให้การสื่อสารประสบผลสำเร็จได้

ผลสัมฤทธิ์จากการสื่อสารของพระบาทสมเด็จพระจุลจอมเกล้าเจ้าอยู่หัวยังผลให้เกิดความสงบสุขร่มเย็นแก่ประชาชนคนไทยและสยามประเทศ การณดังกล่าวสะท้อนให้เห็นว่าความเด่นในเอกสารมรดกความทรงจำแห่งโลกชิ้นนี้จึงเป็นเรื่องที่น่าสนใจ โดยเฉพาะอย่างยิ่งเอกสารฉบับที่สำคัญที่สุดในชุดนี้ คือ “พระราชบัญญัติเลิกทาส พ.ศ. 2448” (คณะอนุกรรมการจัดทำหนังสือเฉลิมพระเกียรติในโอกาส 100 ปี แห่งการสวรรคตของพระบาทสมเด็จพระจุลจอมเกล้าเจ้าอยู่หัว, 2554, น. 8)

การเลิกทาสในเมืองไทยเป็นสิ่งที่ปราศจากความวุ่นวายเสียเลือดเนื้อ และด้วยพระราชอัจฉริยภาพและพระราชปรีชาสามารถดังกล่าว มหาวิทยาลัยเคมบริดจ์แห่งอังกฤษได้ทูลเกล้าฯ ถวายปริญญาดุษฎีบัณฑิตกิตติมศักดิ์ทางกฎหมาย (Doctor of Law) แต่พระองค์ เมื่อวันที่ 25 มิถุนายน พ.ศ. 2450 นับได้ว่าทรงเป็นพระมหากษัตริย์พระองค์แรกในทวีปเอเชียที่ได้รับการถวายพระเกียรติคุณนี้

การเลิกทาสของพระบาทสมเด็จพระจุลจอมเกล้าเจ้าอยู่หัวเป็นพระราชกรณียกิจที่ยิ่งใหญ่ในประวัติศาสตร์ชาติไทยและประวัติศาสตร์โลก พระองค์มีพระประสงค์ที่จะเลิกทาสตั้งแต่เสด็จขึ้นครองราชสมบัติและปกครองสยามประเทศเต็มอำนาจเมื่อ พ.ศ. 2416 พระราชดำริว่าการมีทาสเป็นเครื่องถ่วงความเจริญของบ้านเมือง “...ถ้าเมืองใด ประเทศใด ยังถือการที่เป็นการกดขี่แก่กันนั้นอยู่แล้ว ก็เห็นว่าประเทศนั้นเมืองนั้นยังไม่เจริญเป็นแน่...” (2 ว่าด้วยตั้งเกาน์ซิล)^{*} ทรงแสดงพระราชดำริว่า “...การสิ่งใดที่เป็นการกดขี่แก่กันให้ได้รับความยากลำบากนั้น ทรงพระราชดำริจะไม่ให้มีแก่ชนทั้งหลายในพระราชอาณาจักรต่อไป...” (5 เปลี่ยนธรรมเนียมใหม่)

แม้พระองค์จะมีพระราชประสงค์เรื่องนี้หนักแน่นเพียงใดก็ตาม แต่ก็มิได้ทรงใช้พระราชอำนาจแห่งพระมหากษัตริย์ในการกำหนดกฎหมายให้เป็นไปโดยเร็วตามพระราชหฤทัย เพราะการเลิกทาสจะก่อให้เกิดการเปลี่ยนแปลงต่อชาติไทยในหลายด้านทั้งด้านการเมือง การปกครอง เศรษฐกิจ สังคม โดยเฉพาะอย่างยิ่งต่อประชาชนที่เป็นทาสและที่เป็นนายทาส ดังนั้น หากพระองค์ทรงเร่งดำเนินการตามพระราชประสงค์เพียงอย่างเดียวย่อมไม่เหมาะสมกับสภาพการณ์ของประเทศไทยและของโลกในขณะนั้น อาจก่อให้เกิดความวุ่นวายได้ ดังที่พระเจ้าวรวงศ์เธอ พระองค์เจ้าจุลจักรพงษ์ (2505, น. 509) กล่าวว่า “การที่จะตกลงว่าควรเลิกทาสนั้น เป็นของง่าย แต่จะทำได้อย่างไรโดยมิให้เกิดเหตุร้ายในแผ่นดิน นั้นสีย่อมเป็นของยาก” และกว่าที่การทาสในประเทศไทยจะสิ้นสุดลงก็ใช้ระยะเวลายาวนานถึง 30 ปี

สิ่งนี้ทำให้การเลิกทาสในประเทศไทยมีจุดเด่นไม่เหมือนกับประเทศอื่นๆ คือไม่เสียเลือดเนื้อ การเลิกทาสของชาติต่างๆ ในโลกมิได้เรียบร้อยราบรื่นเหมือนในประเทศไทย ดังเช่นในประเทศรัสเซียดังที่พระองค์เจ้าจุลจักรพงษ์ (2505, น. 507) ได้ตรัสไว้ว่า “ในรัสเซีย เมื่อพระเจ้าอเล็กซานเดอร์ที่ 2 กำลังทรงดำเนินการเลิกทาสอยู่นั้น พระองค์เองได้ถูกพวกมิชชันนารี

^{*} สัญลักษณ์แทนข้อมูลที่ปรากฏในราชกิจจานุเบกษา ดังแสดงรายละเอียดในตารางหน้า 79 (บทความนี้ใช้การคัดลอกข้อมูลและอ้างอิงเนื้อหาเหมือนต้นฉบับเพื่อให้คงลักษณะการใช้ถ้อยคำในสมัยรัชกาลที่ 5 เช่น ทาส กระเชียรอายุ ส่วนข้อความที่ผู้วิจัยบรรยายจะสะกดตามอักขรวิธีปัจจุบัน เช่น ทาส เกษียณอายุ)

ปลงพระชนม์ชีพ ในอเมริกา เมื่อเปอร์ซิเดนส์ ลิงโคลน์ จะเลิกทาสก็มีวิวาทถึงกับรบราฆ่าฟันกันระหว่างอเมริกาฝ่ายเหนือและอเมริกาฝ่ายใต้”

จากความเป็นมาดังกล่าวข้างต้นแสดงให้เห็นว่าพระราชภารกิจเลิกทาสเป็นงานใหญ่ที่ทำให้สำเร็จได้ยาก แต่พระบาทสมเด็จพระจุลจอมเกล้าเจ้าอยู่หัวทรงดำเนินการสำเร็จลุล่วงไปได้ด้วยดี ผู้วิจัยในฐานะผู้ที่ศึกษาด้านภาษาจึงมีวัตถุประสงค์ที่จะศึกษากลไกการแสดงความเด่นในวาทะเลิกทาสที่ปรากฏในหนังสือราชกิจจานุเบกษาสมัยรัชกาลที่ 5 ในเอกสารชุดมรดกความทรงจำแห่งโลก พ.ศ. 2552

ประโยชน์ในการศึกษาครั้งนี้จะทำให้ทราบถึงลักษณะของข้อความที่ใช้ในการเลิกทาสทั้งในด้านเนื้อหาของนโยบายการเลิกทาส และทราบรูปแบบและกลวิธีการใช้ภาษาเพื่อแสดงความเด่นของสาระหลักของพระบาทสมเด็จพระจุลจอมเกล้าเจ้าอยู่หัว และเพื่อเป็นแนวทางในการวิเคราะห์หากลไกแสดงความเด่นของข้อความประเภทต่างๆ ต่อไป

วัตถุประสงค์

เพื่อศึกษากลไกแสดงความเด่นในวาทะเลิกทาสที่ปรากฏในหนังสือราชกิจจานุเบกษาสมัยรัชกาลที่ 5 ในเอกสารชุดมรดกความทรงจำแห่งโลก พ.ศ. 2552

วิธีการศึกษา

ข้อมูลที่ศึกษา ได้แก่ ข้อความที่มีเนื้อความเกี่ยวข้องกับการดำเนินการเลิกทาสที่ปรากฏในหนังสือราชกิจจานุเบกษาในรัชสมัยพระบาทสมเด็จพระจุลจอมเกล้าเจ้าอยู่หัว (เล่มที่ 1-6 พ.ศ. 2417-2422 และ เล่มที่ 7-33 พ.ศ. 2427-2453) มีทั้งสิ้น 30 ตอน ดังนี้

เรื่อง	ราชกิจจานุเบกษาเล่มที่...แผ่นที่...วันที่...	สัญลักษณ์
1. ประกาศที่ 1	เล่มที่ 1 แผ่นที่ 1 ผนวชนอาทิตย์ เดือนเจด ขึ้น 2 คำ ปิจฉศก จุลศักราช 1236 เล่ม 1 หน้า 1	(1 ประกาศที่ 1)
2. ประกาศที่ 3 ว่าด้วยตั้ง เกาน์ซิลแลพระราชบัญญัติ	เล่มที่ 1 แผ่นที่ 1 ผนวชนอาทิตย์ เดือนเจด ขึ้น 2 คำ ปิจฉศก จุลศักราช 1236 เล่ม 1 หน้า 2-4	(2 ว่าด้วยตั้ง เกาน์ซิล)
3. ประกาศแผ่นดินเรื่องราชกิจจานุเบกษา	เล่มที่ 1 แผ่นที่ 1 ผนวชนอาทิตย์ เดือนเจด ขึ้น 2 คำ ปิจฉศก จุลศักราช 1236 เล่ม 1 หน้า 5-6	(3 ราชกิจจานุเบกษา)

เรื่อง	ราชกิจจานุเบกษาเล่มที่...แผ่นที่...วันที่...	สัญลักษณ์
4. พระราชพิธีบรมราชาภิเษกใน พระบาทสมเด็จพระ จุลจอมเกล้าเจ้าอยู่หัว	เล่มที่ 1 วันจันทร์ เดือน 8 แรมค่ำ 1 ปีมจฉศก 1236 แผ่นที่ 7 เล่ม 1 หน้า 41-44	(4 บรมราชาภิเษก)
5. ประกาศเปลี่ยนธรรมเนียมใหม่	เล่มที่ 1 วันจันทร์ เดือน 8 แรมค่ำ 1 ปีจอฉศก 1236 แผ่นที่ 7 เล่ม 1 หน้า 53-56	(5 เปลี่ยนธรรมเนียม ใหม่)
6. ข้าราชการซิลลอร์ออฟสเตด	เล่มที่ 1 หน้าเบอร์ 85 วันอาทิตย์ เดือน 8 ขึ้น 6 ค่ำ ปีมจฉศก 1236 แผ่นที่ 10 เล่ม 1 หน้า 86-88	(6 ข้าราชการซิลลอร์)
7. ว่าด้วยเรื่องทาส แลกระษียร อายุ	เล่มที่ 1 หน้าเบอร์ 102 วันอาทิตย์ เดือน 8 แรม 5 ค่ำ ปีมจฉศก 1236 แผ่นที่ 12 เล่ม 1 หน้า 109 – 113	(7 ว่าด้วยเรื่องทาส)
8. ขาวปรีวีเคาน์ซิลประชุมถือน้ำ	เล่มที่ 1 หน้าเบอร์ 134 วันอาทิตย์ เดือน 9 ขึ้น 11 ค่ำ ปีมจฉศก 1236 แผ่นที่ 15 หน้า 136-140	(8 ขาวถือน้ำ)
9. พระราชบัญญัติเคาน์ซิล ออฟสเตดคือที่ปรึกษาราชการ แผ่นดิน	เล่มที่ 1 หน้าเบอร์ 146 วันอาทิตย์ เดือน 9 แรม 3 ค่ำ ปีมจฉศก 1236 แผ่นที่ 16 เล่ม 1 หน้า 146 – 152	(9 พรบ.เคาน์ซิล)
10. พระราชบัญญัติปรีวีเคาน์ซิล คือที่ปรึกษาในพระองค์	เล่มที่ 1 หน้าเบอร์ 158 วันอาทิตย์ เดือน 9 แรม 10 ค่ำ ปีมจฉศก 1236 แผ่นที่ 17 เล่ม 1 หน้า 158 – 161	(10 พรบ.ปรีวีเคาน์ ซิล)
11. พระราชบัญญัติเรื่องกู้เงินแล ขายตัวให้คิดดอกเบี้ยเพียงซ่ง ละบาท	เล่มที่ 1 หน้าเบอร์ 180 วันอาทิตย์ เดือน 10 ขึ้น 10 ค่ำ ปีมจฉศก 1236 แผ่นที่ 19 เล่ม 1 หน้า 180- 182	(11 พรบ.กู้เงินแลขาย ตัว)
12. ประกาศเด็กห้ามมิให้เล่น การพนันต่างๆ	เล่มที่ 1 หน้าเบอร์ 197 วันอาทิตย์ เดือน 10 แรม 9 ค่ำ ปีมจฉศก 1236 แผ่นที่ 21 เล่ม 1 หน้า 197-198	(12 ประกาศห้ามเด็ก เล่นการพนัน)
13. คำต่างประเทศถวายไชย มงคล และ คำทรงสพิขตอบ	เล่มที่ 1 หน้าเบอร์ 197 วันอาทิตย์ เดือน 10 แรม 9 ค่ำ ปีมจฉศก 1236 แผ่นที่ 21 เล่ม 1 หน้า 199-200	(13 คำถวายไชย มงคล)
14. ประกาศลูกทาส	เล่มที่ 1 หน้าเบอร์ 207 วันอาทิตย์ เดือน 11 ขึ้น ค่ำ 1 ปีมจฉศก 1236 แผ่นที่ 22 เล่ม 1 หน้า 208	(14 ประกาศ ลูกทาส)

เรื่อง	ราชกิจจานุเบกษาเล่มที่...แผ่นที่...วันที่...	สัญลักษณ์
15. พระราชบัญญัติพิทักษ์กระเชียร อายุลูกทาสลูกไทย	เล่มที่ 1 น้าเบอรื 215 วันอาทิตย์ เดือน 11 ขึ้น 8 ค่ำ ปีมจศก 1236 แผ่นที่ 23 เล่ม 1 น้า 215-219	(15 พรบ.พิกัถ กระเชียรอายุ)
16. ประกาศกระเชียรอายุลูกทาส ลูกไทย	เล่มที่ 1 น้าเบอรื 215 วันอาทิตย์ เดือน 11 ขึ้น 8 ค่ำ ปีมจศก 1236 แผ่นที่ 23 เล่ม 1 น้า 219-220	(16 ประกาศ เกเชียรอายุ)
17. ประกาศเพิ่มเติมห้ามมิให้เด็ก เล่นการพนันต่างๆ	เล่มที่ 1 น้าเบอรื 223 วันอาทิตย์ เดือน 11 ขึ้น 15 ค่ำ ปีมจศก 1236 แผ่นที่ 24 เล่ม 1 น้า 224	(17 ประกาศเพิ่มห้าม เด็ก)
18. ประกาศเรื่องโรงเรียน	เล่มที่ 1 น้าเบอรื 257 วันอาทิตย์ เดือน 12 ขึ้น 7 ค่ำ ปีมจศก 1236 แผ่นที่ 27 เล่ม 1 น้า 257	(18 ประกาศเรื่อง โรงเรียน)
19. ประกาศแผ่นดินพระบาท สมเด็จพระจอมเกล้าฯ ว่าด้วย ขายทาส	เล่มที่ 1 น้าเบอรื 312 วันอาทิตย์ เดือน 2 ขึ้น 4 ค่ำ ปีมจศก 1236 แผ่นที่ 35 เล่ม 1 น้า 313-215	(19 ประกาศว่าด้วย ขายทาส)
20. ประกาศแผ่นดินพระบาท สมเด็จพระจอมเกล้าฯ ว่าด้วย ทาสหนี	เล่มที่ 1 น้าเบอรื 400 วันอาทิตย์ เดือน 4 แรม 7 ค่ำ ปีมจศก 1236 แผ่นที่ 46 เล่ม 1 น้า 403-406	(20 ประกาศว่าด้วย ทาสหนี)
21. ลักษณะทาส	เล่มที่ 3 น้าเบอรื 89 วันอาทิตย์ เดือน 7 แรม 5 ค่ำ ปีชวดอัฐศก 1238 น้า 88-104, 107 – 112	(21 ลักษณะทาส)
22. พระราชบัญญัติลักษณะทาส มณฑลวันตกเฉียงเหนือ รัตนโกสินทร ศก 119	เล่ม 17 แผ่นที่ 14 วันที่ 1 กรกฎาคม รัตนโกสินทรศก 119 เล่ม 17 น้า 134-137	(22 พรบ.ตวันตก เฉียงเหนือ)
23. ประกาศเลื่อนกำหนดทำสาร กรมธรรมทาส มณฑลวันตก เฉียงเหนือ	เล่มที่ 17 วันที่ 16 ธันวาคม 119 เล่ม 17 น้า 532-533	(23 ประกาศเลื่อน ตวันตกเฉียงเหนือ)
24. ประกาศให้กระทรวงมหาดไทย เป็นเจ้าของที่จ่ายกระดาส สำหรับใช้ทำสารกรมธรรม์ สัญญา	เล่ม 18 น้า 273 วันที่ 11 สิงหาคม 120 เล่ม 18 น้า 273	(24 ประกาศ กระทรวงมหาดไทย)
25. ประกาศเลื่อนกำหนดสาร กรมธรรม์ทาสมณฑลพายัพ ครั้งที่ 2	เล่มที่ 18 แผ่นที่ 40 วันที่ 5 มกราคม รัตนโกสินทรศก 120 เล่ม 18 น้า 764	(25 ประกาศเลื่อน พายัพ 2)

เรื่อง	ราชกิจจานุเบกษาเล่มที่...แผ่นที่...วันที่...	สัญลักษณ์
26. เกี่ยวกับสารกรมธรรม์ทาส	เล่ม 19 หน้า 158 วันที่ 8 มิถุนายน 121	(26 เกี่ยวกับสารกรมธรรม์ทาส)
27. ประกาศเลื่อนกำหนดทำสารกรมธรรม์ทาสมณฑลพายัพครั้งที่ 3	เล่ม 19 หน้า 565-566 วันที่ 12 ตุลาคม 121	(27 ประกาศเลื่อนพายัพ 3)
28. ประกาศลดค่าตัวทาสในมณฑลบูรพา	เล่ม 21 หน้า 747-348 วันที่ 15 มกราคม 123	(28 ประกาศมณฑลบูรพา)
29. พระราชบัญญัติทาสรัตนโกสินทร ศก 124	เล่มที่ 22 หน้า 9-10 วันที่ 1 เมษายน รัตนโกสินทรศก 124 เล่ม 22 หน้า 9-10	(29 พรบ.ทาส ศก 124)
30. ประกาศให้ใช้พระราชบัญญัติลักษณะทาส ศก 124 ในมณฑลพายัพ	เล่มที่ 28 หน้า 431-432 วันที่ 28 มกราคม 130 เล่ม 28 หน้า 431-432	(30 ประกาศใช้ พรบ.ทาส ในพายัพ)

(การเขียนสะกดชื่อวณะเล็กทาสและข้อความในวณะเล็กทาสเป็นไปตามต้นฉบับในหนังสือราชกิจจานุเบกษา)

กรอบแนวคิดการวิจัย

1. แนวคิดเรื่องความเด่นในวณะ (Discourse Prominence)

นักภาษาศาสตร์ที่ศึกษาเรื่องความเด่นในข้อความระดับสูงกว่าประโยคมีแนวความคิดพื้นฐานร่วมกันว่า ถ้อยคำที่ใช้ในการสื่อสารเป็นสิ่งสะท้อนความคิด กระบวนการคิด และการลำดับความคิดของมนุษย์ ดังที่ Callow (1974) และ Longacre (1983) กล่าวว่าในวณะเรื่องเล่า การแสดงความเด่นจะอยู่ที่การบ่งชี้ว่า สิ่งของ ตัวละคร เหตุการณ์สำคัญ และเค้าโครงเรื่องส่วนใดเป็นเรื่องสำคัญที่สุดในวณะเรื่องนั้น Grimes (1975), Jones (1977), Pickering (1980) และ Brown and Yule (1983) ก็มีแนวคิดว่าการแสดงความสำคัญของข้อความคือความเด่น เพราะเป็นสิ่งที่กำลังกล่าวถึงในวณะ เป็นส่วนที่บอกว่าจะมีนั้นกำลังพูดถึงเรื่องใดและใจความสำคัญนี้จะเป็นส่วนควบคุมเนื้อหาของวณะทั้งหมดว่าจะมีลักษณะอย่างไร Pickering (1980) และ Brown and Yule (1983) กล่าวถึงกระบวนการทางความคิดของผู้ส่งสารและผู้รับสารว่าเกี่ยวข้องกับการแสดงความเด่นในวณะและการตีความตามเจตนาของผู้ส่งสารในวณะหนึ่งๆ เพราะเป็นเรื่องของการถ่ายทอดความคิดของผู้พูดให้ปรากฏให้เห็น และเป็นเรื่องของความเข้าใจความต่อเนื่องในทางความหมายที่ผู้ฟังต้องใช้การพิจารณาตีความจากเนื้อความที่ปรากฏในวณะทั้งหมด จึงจะสามารถทราบได้ว่าเจตนาหรือใจความสำคัญของเรื่องที่กล่าวถึงกันอยู่คืออะไร

สำหรับนักภาษาศาสตร์ที่ศึกษาเรื่องนี้และเรียบเรียงเป็นตำราภาษาไทย ได้แก่ สมทรง บุรุษพัฒน์ (2537) กล่าวว่า ความเด่นคือ ใจความสำคัญ (Theme) เพราะเป็นตัวกำหนดรูปแบบของไวยากรณ์รูปแบบดังกล่าวประกอบกันเข้าเป็นเค้าโครงเรื่อง ซึ่งสอดคล้องกับซีตลา กนกศิลป์ (Seetala Kanoksin, 1989) ที่ได้กล่าวว่า วจนะธิบายในภาษาไทยมีการแสดงความเด่นด้วยการบอกใจความสำคัญ และชลธิชา บำรุงรักษ์ (2539) กล่าวว่า สิ่งสำคัญที่บอกให้ผู้ร่วมสนทนาทราบว่ากำลังพูดเรื่องอะไรคือการแสดงความเด่นของเรื่อง นอกจากนี้พัชนี ธรรมวงศ์ (Patchanee Thammawong, 1989) และสมทรง บุรุษพัฒน์ (2537) ได้ศึกษาความเด่นในวจนะประเภทเรื่องสั้นภาษาไทย โดยใช้แนวคิดเช่นเดียวกันกับ Longacre (1983) พบว่า การเสนอเหตุการณ์ที่มีความสำคัญในการดำเนินเรื่องจะเป็นหลักของวจนะและจัดเป็นการแสดงความเด่นของเรื่อง

จากแนวคิดข้างต้นสรุปว่า “ความเด่นในวจนะ” (Discourse prominence) หมายถึง เนื้อหาสำคัญส่วนที่บอกให้ทราบว่าสิ่งที่ผู้ส่งสารกำลังพูดถึงคืออะไรเป็นกลวิธีที่ผู้พูดจัดองค์ประกอบของถ้อยคำให้มีความหมายชัดเจนไปว่าจะกล่าวเกี่ยวกับเรื่องสำคัญอะไรบ้าง ความเด่นจึงมีความสำคัญในฐานะที่เป็นสาเหตุหลักที่ทำให้เกิดการสื่อสารแต่ละครั้งขึ้น นั่นคือเมื่อผู้ส่งสารต้องการสื่อความสิ่งใดสิ่งหนึ่ง ถือได้ว่าสิ่งนั้นคือใจความสำคัญที่ผู้ส่งสารต้องการจะบอกให้ผู้รับสารทราบ จึงทำให้ต้องมีวิธีการเรียบเรียงความคิดและเลือกใช้ภาษาแสดงความคิดสำคัญนั้นออกมาสู่ผู้รับสาร ส่วนกระบวนการที่ทำให้เนื้อความที่เป็นสาระสำคัญของแต่ละวจนะปรากฏออกมาสู่ผู้อ่าน อาจเป็นกลวิธีทางภาษา ได้แก่ ทางเสียง ทางไวยากรณ์ ทางความหมาย หรือทางรูปแบบการสื่อสาร ซึ่งเรียกว่า กลไกแสดงความเด่น (Prominence Devices)

2. แนวคิดเรื่องกลไกแสดงความเด่น (Prominence Devices)

กลไกแสดงความเด่นในวจนะหมายถึงสิ่งที่เป็นกระบวนการทางภาษาที่ช่วยให้ผู้รับสารสามารถรับรู้ได้ว่าอะไรคือสิ่งที่ผู้ส่งสารต้องการนำเสนอ ซึ่งมีหลายลักษณะ เช่น กลไกการเรียงลำดับคำ, การใช้คำถาม, การใช้ประโยคกรรม, การเน้นหัวข้อ (topicalization), การใช้ประโยค pseudo-cleft, ประโยค cleft, การใช้คู้ณานุกรม, การใช้คำสรรพนาม, การใช้คำเชื่อม, การใช้คำศัพท์สัมพันธ์, การซ้ำคำ, การซ้ำวลี, การซ้ำประโยค (Jones, 1977) การใช้ภาพพจน์เชิงวาทศิลป์ (Rhetorical devices) (Brown and Yule, 1983) กลไกการบอกใจความสำคัญ (Theme markers) ด้วยการบอกลำดับ (Ordinal numbers), การเน้นหัวข้อ (Topicalization), การใช้วลีแสดงความสัมพันธ์ (Relational Phrases) และคำบ่งชี้ (Demonstratives), การซ้ำ (Repetition) (Seetala Kanoksin, 1989) เป็นต้น

เกณฑ์และวิธีการวิเคราะห์กลไกการแสดงความเด่นในวาทะเลกาทาส

การวิจัยครั้งนี้มีวัตถุประสงค์เพื่อศึกษากลไกการแสดงความเด่นด้วยการแสดงใจความสำคัญ โดยผู้วิจัยใช้วิธีการหาใจความสำคัญจากกระบวนการสรุปใจความสำคัญ (Microstructure) ของแวนดีจิก (Van Dijk, 1997) มีแนวคิดและวิธีการวิเคราะห์ คือ **ใจความสำคัญ** หมายถึงเนื้อหาส่วนที่สำคัญที่สุดของเรื่องที่ผู้ส่งสารต้องการบอกให้ผู้รับสารทราบ และเป็นส่วนที่ทำหน้าที่ควบคุมโครงสร้างรวมของเรื่องทั้งหมดหรือเป็นจุดรวมความคิดสำคัญจากทุกหัวข้อภายในเรื่อง หน่วยภาษาที่แสดงใจความสำคัญอาจปรากฏเป็นหน่วยภาษาในรูปผิวหรือไม่ปรากฏในรูปผิวก็ได้ ใจความสำคัญของวาทะได้มาจากการทำความเข้าใจของประโยคทุกประโยคในวาทะนั้นรวมกัน ซึ่งอาจเขียนขึ้นมาใหม่ผ่านกระบวนการสรุปใจความสำคัญทั้ง 4 ขั้นตอนซึ่งเรียกว่า กระบวนการสรุปใจความสำคัญ 4 ประการ (Macro rules) คือ ประการแรก Generalization (M-I) หมายถึงการรวมเอารายละเอียดมากล่าวเป็นทั่วๆ ไป ประการที่สอง Deletion (M-II) หมายถึงการตัดข้อความที่ไม่จำเป็นหรือไม่เกี่ยวข้องออก ข้อความดังกล่าวเมื่อตัดออกแล้วจะไม่มีผลต่อการเข้าใจข้อความอื่นๆ หรือ เรื่องทั้งเรื่องเลย ประการที่สาม Integration (M-III) หมายถึงการตัดรายละเอียดปลีกย่อยออก เพราะมีใจความหลักปรากฏอยู่ในเรื่องแล้ว เมื่อตัดรายละเอียดนี้ออกไป จะสามารถเดารายละเอียดนี้ได้จากใจความหลัก ประการที่สี่ Construction (M-IV) หมายถึงการสรุปความเฉพาะตอนของเรื่องเป็นคำพูดของเราเองโดยมาก เป็นการสรุปการกระทำหรือเหตุการณ์ ดังนั้นเมื่อผู้อ่านสรุปใจความสำคัญของเรื่องจะได้ใจความหลักที่มีองค์ประกอบสำคัญ ได้แก่ ผู้ส่งสาร ผู้รับสาร รูปแบบการสื่อสาร จุดมุ่งหมายในการสื่อสาร และสาระหลักของเรื่อง ผู้วิจัยใช้เกณฑ์การปรากฏองค์ประกอบนี้ในการวิเคราะห์กลไกการแสดงความเด่นด้วยใจความสำคัญของวาทะเลกาทาส

ผลการศึกษาและข้อวิจารณ์

การวิเคราะห์การแสดงความเด่นด้วยกลไกการแสดงใจความสำคัญในวาทะเลกาทาส องค์ประกอบการแสดงใจความสำคัญ ได้แก่

1. ผู้ส่งสาร ได้แก่ พระบาทสมเด็จพระจุลจอมเกล้าเจ้าอยู่หัว และพระบาทสมเด็จพระมงกุฎเกล้าเจ้าอยู่หัว
2. ผู้รับสาร ได้แก่ ประชาชนทั่วประเทศ, พระบรมวงศานุวงศ์ ข้าราชการ องคมนตรี พระบาทหม่อมเจ้า หม่อมราชวงศ์ และข้าราชการผู้ใหญ่ผู้น้อย, พระบรมวงศานุวงศ์ ข้าราชการ องคมนตรี พระบาทผู้ใหญ่ผู้น้อย และราษฎรในแขวงจังหวัดกรุงเทพฯ, คณะที่ปรึกษาการแผ่นดิน และประชาชนโดยเฉพาะผู้เป็นนายทาสและลูกทาส

3. รูปแบบ ได้แก่ ประกาศต่อเนื่อง, พระราชบัญญัติ, ประกาศและพระราชบัญญัติ, ข่าวกษัตริย์, ประกาศและออกคำสั่ง, ประกาศ, พระราชบัญญัติและคำสาป, พระราชปรรณ, ประกาศในรัชกาลที่ 4, พระราชบัญญัติในรัชกาลที่ 4, กฎหมายตราสามดวง, ประกาศและพระราชบัญญัติต่อเนื่องในร. 6

4. จุดมุ่งหมาย ได้แก่ การแจ้งให้ทราบและออกคำสั่ง, การออกคำสั่ง, การแจ้งให้ทราบ, การแจ้งให้ทราบและขอความคิดเห็น, การแสดงความขอบคุณและแจ้งให้ทราบ, การอธิบายและชี้แจง

5. ใจความสำคัญ ได้แก่ การริเริ่มตีพิมพ์ราชกิจจานุเบกษาเพื่อเป็นสื่อกลางในการสื่อสารกับประชาชน, แนวคิดเรื่องการกดขี่กันเป็นเครื่องถ่วงการพัฒนาประเทศและยกเลิกธรรมเนียมเก่าที่เห็นว่าไม่ดี, ปัญหาและแนวทางแก้ปัญหาเพื่อให้การเลิกทาสสำเร็จได้, ข้อกฎหมายบังคับใช้, การแสดงพระมหากรุณาธิคุณ และพระเมตตาต่อประชาราษฎร์, การชื่นชมข้าราชการที่ให้ความร่วมมือช่วยเหลือในการจัดการพัฒนาบ้านเมืองและการชื่นชมข้าราชการที่ให้ความร่วมมือช่วยเหลือในการจัดการพัฒนาบ้านเมือง

6. อธิบายกลไกการแสดงความเด่นด้วยการแสดงความสำคัญตามองค์ประกอบได้ดังนี้

6.1 หัวข้อผู้ส่งสาร ผู้ส่งสาร ได้แก่ พระบาทสมเด็จพระจุลจอมเกล้าเจ้าอยู่หัว และพระบาทสมเด็จพระมงกุฎเกล้าเจ้าอยู่หัว ใจความสำคัญในวาระเลิกทาสตอนที่ 1-29 มีพระบาทสมเด็จพระจุลจอมเกล้าเจ้าอยู่หัวเป็นผู้ส่งสาร เพราะในหนังสือราชกิจจานุเบกษาในรัชสมัยนั้นแม้ว่าจะได้รับการเรียบเรียงเนื้อความจากกรมพระอาลักษณ์แต่เป็นสารที่พระมหากษัตริย์ต้องการสื่อมาสู่ประชาชน และพบว่าพระบาทสมเด็จพระจุลจอมเกล้าได้นำใจความจากประกาศในรัชกาลที่ 4 จำนวน 3 ตอน มาใช้สื่อสารกับประชาชนอีกครั้ง ได้แก่ วาระตอนที่ 3, 19 และ 20 ประกาศแผ่นดินพระบาทสมเด็จพระจอมเกล้าฯ ว่าด้วยทาสหนี อันเป็นเนื้อความที่รัชกาลที่ 4 ได้สื่อสารสู่ประชาชนไว้ก่อนแล้วก็จริง แต่เมื่อนำมาสื่อสารใหม่ในรัชสมัยของพระองค์ จึงนับได้ว่าผู้ส่งสารคือพระบาทสมเด็จพระจุลจอมเกล้าเจ้าอยู่หัว ทั้งนี้พระองค์ทรงเป็นผู้ส่งสารในบทบาทของพระมหากษัตริย์ผู้ปกครองแผ่นดิน ส่วนใจความสำคัญในวาระเลิกทาสตอนที่ 30 ประกาศให้ใช้พระราชบัญญัติลักษณะทาส ศก 124 ในมณฑลพายัพ มีพระบาทสมเด็จพระมงกุฎเกล้าเจ้าอยู่หัวเป็นผู้ส่งสาร มีใจความเพื่อปลดปล่อยทาสในมณฑลพายัพ เมื่อ 1 เมษายน พ.ศ. 2454 ซึ่งเป็นเวลาหลังจากที่พระบาทสมเด็จพระจุลจอมเกล้าเจ้าอยู่หัวเสด็จสวรรคตแล้ว พระบาทสมเด็จพระมงกุฎเกล้าจึงได้ทรงประกาศให้ใช้พระราชบัญญัติลักษณะทาส ร.ศ. 124 ในมณฑลพายัพ และนับว่าประเทศไทยได้หมดสิ้นทาสตั้งแต่นั้นเป็นต้นมา

6.2 หัวข้อผู้รับสาร ผู้รับสารมี 4 ฝ่าย ฝ่ายแรกคือประชาชนทั่วประเทศซึ่งพระบาทสมเด็จพระจุลจอมเกล้าเจ้าอยู่หัวทรงส่งใจความสำคัญมาถึงมากที่สุด ได้แก่ **ประชาชนทั่วประเทศ** จากการวิเคราะห์ถ้อยคำพระองค์ไม่ได้ระบุว่าเรื่องนั้นส่งมาสู่ผู้หนึ่งผู้ใดโดยเฉพาะเจาะจง แต่เมื่อพิจารณาแล้วพบว่า ใจความสำคัญเป็นการสื่อออกมาเพื่อให้ทุกคนในประเทศรับรู้ร่วมกันมีทั้งหมด 18 ตอน มีการระบุถ้อยคำอย่างชัดเจนว่าผู้รับสารเป็นประชาชนทั่วประเทศ โดยลงไป 2 ตอน ได้แก่ วจนะตอนที่ 1 ประกาศที่ 1 อันมีใจความเรื่องจะตีพิมพ์ราชกิจจานุเบกษาอีกครั้ง ดังข้อความ “...ข้าราชการผู้ใหญ่ผู้น้อย แลราษฎรทั้งปวง..” และวจนะตอนที่ 11 พระราชบัญญัติเรื่องกู้เงินแลขายตัวให้คิดดอกเบี้ยเพียงซึ่งละบาท พระองค์ใช้คำว่า “...สั่งให้ประกาศแก่เจ้าตั้งกรมแล้วเจ้ายังไม่ได้ตั้งกรมฝ่ายนาฝ่ายใน แลข้าทูลละอองธุลีพระบาทในพระบาทในพระบรมมหาราชวัง แลพระราชวังบวรสถานมงคล ฝ่ายทหารพลเรือน แลหัวเมืองปากใต้ ฝ่ายเหนือ แลราษฎรในกรุงนอกกรุงให้ทราบทั่วกัน...” (11 พรบ.กู้เงินแลขายตัว)

ผู้รับสารฝ่ายที่สองคือ **พระบรมวงศานุวงศ์ ข้าทูลละอองธุลีพระบาท หม่อมเจ้า หม่อมราชวงศ์ และข้าราชการผู้ใหญ่ผู้น้อย** ดังพบในวจนะตอนที่ 2 ประกาศที่ 3 ว่าด้วยตั้งเกาน์ซิลแลพระราชบัญญัติ, วจนะตอนที่ 5 ประกาศเปลี่ยนธรรมเนียมใหม่, วจนะตอนที่ 13 คำต่างประเทศถวายไชยมงคล และ คำทรงสปีชตอบ และ วจนะตอนที่ 18 ประกาศเรื่องโรงเรียน จะเห็นได้ว่าเมื่อพระองค์มีพระราชประสงค์ที่จะสื่อใจความสำคัญอันเป็นสาระที่เกี่ยวข้องกับตัวบุคคลที่มีความเกี่ยวเนื่องอันอาจจะได้รับผลประโยชน์ เช่น ประกาศเรื่องโรงเรียน และคำต่างประเทศถวายไชยมงคลและคำทรงสปีชตอบที่พระองค์ทรงแจ้งว่าให้ผู้รับสารนำลูกหลานเข้ามาเรียน และแจ้งว่าทรงขอบพระทัยชื่นชมในความคิดของเหล่าผู้รับสาร พระองค์ทรงระบุถ้อยคำอย่างชัดเจน ทำให้ผู้รับสารรู้ได้ว่า ตนเป็นผู้ที่เกี่ยวข้องโดยตรง

ส่วนวจนะเลิกทาสตอนที่ 2 และ 5 พระองค์ทรงระบุผู้รับโดยตรงเช่นกัน แต่ผู้รับในที่นี้เกี่ยวข้องโดยเป็นผู้ที่อาจจะได้รับความเดือดร้อนหรืออาจถูกลดยศบันดาศักดิ์ดิ่ง เช่นในวจนะตอนที่ 5 ประกาศเปลี่ยนธรรมเนียมใหม่ พระองค์ทรงลดหย่อนอิสริยยศลงและก็ทรงโปรดให้ทุกคนที่มียศได้ลดการกดขี่ให้ผู้น้อยกราบไหว้เช่นกัน จึงระบุถึงเหล่าข้าราชบริพารและพระบรมวงศานุวงศ์ด้วยถ้อยคำอย่างชัดเจน และในวจนะเลิกทาสตอนที่ 2 ประกาศที่ 3 ว่าด้วยตั้งเกาน์ซิลแลพระราชบัญญัติ พระองค์ก็ระบุชัดเจนว่า “...ให้ประกาศแก่พระบรมวงศานุวงศ์ ข้าทูลละอองธุลีพระบาทให้ทราบทั่วกันว่า...” (2 ว่าด้วยตั้งเกาน์ซิล) จะเห็นได้ว่าผู้รับสารเหล่านี้เป็นผู้ที่เกี่ยวข้องกับการจะมาเป็นที่ปรึกษาราชการแผ่นดินโดยตรงพระองค์จึงทรงระบุชัดเจนเพื่อสื่อใจความในการสื่อสารครั้งดังกล่าว

ฝ่ายที่สามได้แก่ **พระบรมวงศานุวงศ์ ข้าทูลละอองธุลีพระบาท ผู้ใหญ่ผู้น้อย และราษฎรในแขวงจังหวัดกรุงเทพ** ในวจนะเลิกทาส 2 ตอน คือ ตอนที่ 12 ประกาศเดกห้ามมิให้เล่นการพนันต่าง ๆ และตอนที่ 17 ประกาศเพิ่มเติมห้ามมิให้เด็กเล่นการพนันต่าง ๆ ซึ่งพระองค์

ต้องการชี้เฉพาะลงไปว่าผู้ที่มีส่วนเกี่ยวข้องและต้องทำตามคำสั่งโดยชัดขึ้นไม่ได้ คือ ราษฎรในกรุงเทพมหานครเท่านั้น ทั้งนี้เพราะการห้ามการเล่นของเด็กและการห้ามการพนันจะมีผลบังคับใช้ในเมืองกรุงเทพเท่านั้น

ผู้รับสารที่เป็น**คณะที่ปรึกษาราชการแผ่นดิน** พระบาทสมเด็จพระจุลจอมเกล้าเจ้าอยู่หัวทรงระบุผู้รับสารอย่างเฉพาะเจาะจงในวาระตอนที่ 7 ว่าด้วยเรื่องทาส และกระษัตริย์อายุโดยระบุว่า “...ได้พระราชทานสำเนาความซึ่งทรงพระราชดำรินั้นให้ที่ปรึกษาราชการแผ่นดิน ปกษาดูตามควร...” คือได้สื่อใจความสำคัญที่จะทรงปรึกษาเรื่องการลดเกษียณอายุลูกทาส และการจะดำเนินตามแผนการต่างๆ พระองค์ทรงใช้ชื่อผู้รับสารอย่างชัดเจนเป็นการสื่อให้ผู้รับสารเห็นว่าเรื่องนี้เกี่ยวข้องกับตน อันจะช่วยให้ผู้รับสารตั้งใจรับสารและพิจารณาพิเคราะห์สารโดยละเอียดขึ้นได้

ส่วนฝ่ายสุดท้าย ได้แก่ **ผู้เป็นนายทาสและตัวทาส** พระองค์ทรงสื่อใจความสำคัญมาสู่ผู้ที่เป็นนายทาส และลูกทาส อันมีผลกระทบโดยตรงกับพระราชบัญญัติ ประกาศ หรือเรื่องราวต่างๆ เกี่ยวกับพระราชดำรินในการเลิกทาสโดยได้ระบุอย่างชัดเจนถึงผู้รับสารที่เป็นนายทาส และลูกทาสในวาระที่ 14 ประกาศลูกทาส ว่า “...ให้ประกาศแก่พระราชวงษานุวงษ แลข้าทูลละอองธุลีพระบาท ฝ่ายทหารพลเรือนชายช้วนานาใน กำนันอำเภอรวัแขวง แลประชากรราษฎร ทุกจังหวัด ในกรุงเทพฯ หัวเมืองฝ่ายใต้ฝ่ายเหนือบันดาผู้ที่มีข้าทาส แลผู้ซึ่งเพนทาสเพนเชลยให้รู้ทั่วกัน...” ทั้งนี้เพราะเรื่องการทำสารกรรมธรรม์ทาสเป็นเรื่องที่เกี่ยวข้องกับเจ้าของทาส และตัวทาสโดยตรง พระองค์จึงทรงระบุให้ถึงตัวผู้รับสารอย่างชัดเจน

6.3 รูปแบบ พบว่าพระบาทสมเด็จพระจุลจอมเกล้าเจ้าอยู่หัวทรงเลือกใช้รูปแบบในการสื่อสาร 9 รูปแบบ ดังนี้

รูปแบบที่หนึ่งเป็นการออก**ประกาศต่อเนื่อง**หลายครั้ง เนื่องจากอย่างที่ไดกล่าวไว้แล้วว่าการเลิกทาสมิได้กระทำโดยฉับพลันทันที ทั้งพระบาทสมเด็จพระจุลจอมเกล้าเจ้าอยู่หัวยังทรงเข้าใจถึงสภาพปัญหาต่างๆ ในบ้างเมืองของพระองค์อย่างดียิ่งนั้นความค่อยเป็นค่อยไปในการดำเนินการจึงแสดงออกมาผ่านรูปแบบการสื่อสารด้วยประกาศต่อเนื่องมากที่สุด คือ 5 ครั้ง ได้แก่ วาระตอนที่ 23, 24, 25, 26 พระบาทสมเด็จพระจุลจอมเกล้าเจ้าอยู่หัวทรงใช้รูปแบบการสื่อสารด้วยการอ้างถึงสิ่งที่ได้ประกาศไปแล้ว เพื่อให้ทำให้เรื่องราวต่อเนื่องกันไป ผู้รับสารได้เข้าใจและติดตามเรื่องราวที่เป็นเรื่องสืบเนื่องกันได้

รูปแบบที่สองเป็น**พระราชบัญญัติ** จำนวน 4 ครั้ง ได้แก่ วาระตอนที่ 15, 16, 22, 29 ทรงใช้รูปแบบ**ประกาศและพระราชบัญญัติ**พร้อมกันในการสื่อสารวาระเลิกทาส 4 ครั้ง ได้แก่ วาระเลิกทาสตอนที่ 2, 5, 11, 28 ทั้งนี้พบว่าพระองค์ทรงเลือกใช้รูปแบบการประกาศถึงเรื่องราวหรือสิ่งที่เป็นอย่างมามาก่อนว่าเกิดสิ่งใดในตอนนั้น และจะทรงแก้ไขใหม่เป็นอย่างไร จึงออก

กฎหมายบังคับให้ออกมาเป็นพระราชบัญญัติ เช่น พระองค์ได้ทรงบอกว่าการจะพัฒนาประเทศให้เจริญรุ่งเรืองต้องให้มีผู้ช่วยพระองค์คิดปรึกษาหารือกัน จึงทรงออกพระราชบัญญัติแต่งตั้งที่ปรึกษาราชการแผ่นดินขึ้น 12 คนและชี้แจงรายละเอียดข้อปฏิบัติในการประชุมปรึกษาหารือให้ข้อเสนอและคัดค้านร่วมกันระหว่างพระเจ้าอยู่หัวและเหล่าคณะที่ปรึกษา ทรงชี้ให้เห็นว่าการหมอบคลานกราบไหว้เป็นการกดขี่แก่กัน ประเทศอื่นที่เลิกระบบนี้ทรงเห็นว่าพัฒนาเจริญแล้วทั้งหมด จึงจะยกเลิกธรรมเนียมนี้ในบ้านเมือง พระองค์ทรงยกเลิกธรรมเนียมเดิมในการหมอบคลานเข้าเฝ้า โดยออกพระราชบัญญัติธรรมเนียมใหม่ขึ้น เป็นต้น

รูปแบบที่สามเป็น**ข่าวในพระราชวัง**จำนวน 4 ครั้ง ได้แก่ วนะเลกทาสตอนที่ 4, 6, 8 และ 13 ที่ทรงเลือกรูปแบบการเสนอใจความสำคัญด้วยการออกข่าวในพระราชวัง ในเรื่องของพระราชพิธี เพื่อที่จะแสดงให้เห็นว่าพระองค์ทรงเป็นพระมหากษัตริย์ปกครองคนทั้งประเทศเต็มพระราชอำนาจแล้ว ดังในวนะตอนที่ 4 และในวนะตอนที่ 6 และ 8 เป็นการแสดงให้เห็นประชาชนทราบว่าการที่พระองค์ตั้งที่ปรึกษาราชการแผ่นดินและที่ปรึกษาในพระองค์ขึ้นเป็นไปด้วยความสุจริตและเพื่อการทำนุบำรุงประเทศ พระราชพิธีที่จัดขึ้นเป็นการถวายคำสาบานและการถือน้ำพระพิพัฒน์สัตยาของเหล่าข้าราชการ เพื่อแสดงว่าสิ่งที่จะทำการสุจริตเพื่อบ้านเมืองและราษฎรทั้งสิ้น และใจความในวนะตอนที่ 13 ก็เป็นรูปแบบข่าวในพระราชสำนักเป็นเนื้อหาที่พระองค์ทรงขบใจเหล่าข้าราชการที่ช่วยให้งานนี้สำเร็จ

รูปแบบที่สี่เป็น**ประกาศและคำสั่ง**ท้ายประกาศ 3 ครั้ง ได้แก่ วนะเลกทาสตอนที่ 12, 14, 17 จะเห็นได้ว่าการที่พระองค์ทรงเลือกรูปแบบการสื่อสารโดยใช้ประกาศพร้อมกับออกคำสั่งให้ประชาชนทำตามในเรื่องเกี่ยวกับการแก้ปัญหาเรื่องการละเล่นที่จะชักพาเด็กให้เข้าบ่อนและกลายเป็นหนี้เป็นสิน ทำให้อาจขายตัวลงเป็นทาสได้ และพบในประกาศสำรวจจำนวนทาส ทรงใช้รูปแบบการสื่อสารด้วยการออก**ประกาศ** 2 ครั้ง คือ ในวนะตอนที่ 1 ประกาศที่ 1 เพื่อเป็นการแจ้งว่าจะตีพิมพ์ราชกิจจานุเบกษา และในวนะตอนที่ 18 ประกาศเรื่องโรงเรียน เพื่อให้ทราบว่าจะทรงให้มีการจัดการเรียนการสอนขึ้น โรงเรียนแรกจะเริ่มในวังก่อนจึงประกาศให้ผู้ที่เกี่ยวข้องให้รับรู้และนำบุตรหลานเข้ามาเรียน

รูปแบบที่ห้าเป็น**พระราชบัญญัติและคำสาบาน** พบ 2 ครั้ง คือ ในวนะเลกทาสตอนที่ 9 พระราชบัญญัติเคาน์ซิลออฟสเตตคือที่ปรึกษาราชการแผ่นดิน และวนะเลกทาสตอนที่ 10 พระราชบัญญัติ ปรีวีเคาน์ซิลคือที่ปรึกษาในพระองค์ จะเห็นได้ว่าพระอภินายกกฎหมายที่ตั้งไว้สำหรับที่ปรึกษาทั้งสองอย่างมาแจ้งให้ประชาชนทราบ พร้อมทั้งยังทรงบอกถึงคำสาบานของเหล่าที่ปรึกษาเพื่อแสดงพระราชประสงค์ว่า การที่จะทำเพื่อการสุจริตในการพัฒนาประเทศบ้านเมืองเพื่อประโยชน์แก่ประชาชนทั้งสิ้น

รูปแบบที่หกเป็น**พระราชปรารภ** 1 ครั้ง ในวนะเลกทาสตอนที่ 7 ว่าด้วยเรื่องทาส และกระษัตริย์อายุชึ่งในตอนนี้ พระบาทสมเด็จพระจุลจอมเกล้าเจ้าอยู่หัวทรงพระราชทานความมา

ปริกษาที่ปริกษาแผ่นดิน เรื่องกำหนดพิกักเกษณอายุค่าตัวลูกทาสเพื่อให้มีพิกักเกษณอายุที่จะหลุดจากการเป็นทาสได้เมื่ออายุ 20 ปี และกำหนดค่าตัวทาสให้ขายได้ตามที่จะกำหนดขึ้นใหม่ ทรงกล่าวถึงปัญหาหลังการหลุดพ้นค่าตัว เรื่อง การจ่ายค่าราชการ การพนัน การอบรมเลี้ยงดูเด็ก และการเล่าเรียน ทรงระบุปัญหาและอุปสรรคพร้อมขอความคิดเห็นในการให้สิ่งต่างๆ จัดการไปได้ลุล่วง

รูปแบบที่เจ็ด เป็นประกาศและพระราชบัญญัติในรัชกาลที่ 4 มาลงตีพิมพ์ 2 ครั้ง ได้แก่ ในวณะเลิกทาสตอนที่ 3 ประกาศแผ่นดิน เรื่องราชกิจจานุเบกษา และวณะเลิกทาสตอนที่ 19 ประกาศแผ่นดินพระบาทสมเด็จพระจอมเกล้าฯ ว่าด้วยขายทาส

รูปแบบการสื่อสารด้วยรูปแบบที่แปดคือพระราชบัญญัติในรัชกาลที่ 4 พบจำนวน 1 ครั้ง ได้แก่วณะเลิกทาสตอนที่ 20 ประกาศแผ่นดินพระบาทสมเด็จพระจอมเกล้าฯ ว่าด้วยทาสหนี ซึ่งพระบาทสมเด็จพระจุลจอมเกล้าต้องการสื่อสารถึงพระราชบัญญัติของรัชกาลที่ 4 ได้ทรงตั้งไว้ เรื่อง เกี่ยวกับเรื่องการช่วยลูกทาสลูกหนีที่หนีเข้าไปหลบอยู่กับ้านเจ้านายผู้มีบรรดาศักดิ์ให้เข้าไปแอบซ่อนไว้

รูปแบบที่เก้าเป็นการสื่อสารด้วยกฎหมายพระธรรมนูญ 1 ครั้ง คือ วณะตอนที่ 21 ลักษณะทาส ซึ่งพระบาทสมเด็จพระจุลจอมเกล้าเจ้าอยู่หัวนำมาสื่อสารเพื่อให้ประชาชนทราบถึงกฎหมายที่ว่าด้วยเรื่องทาสในประเทศไทย คือมีกฎหมายรับรองเป็นการแน่นอน คือ เมื่อ จ.ศ. 799 (พ.ศ.1980) ปีมะแม ตรงกับรัชสมัยของพระบรมราชาธิราชที่ 2 (เจ้าสามพระยา 1967–1991) ปรากฎหลักฐานว่ามีพระบรมราชโองการพระราชบัญญัติไว้เรื่องทาสในคัมภีร์พระธรรมนูญ กฎหมายลักษณะพระอัยการทาส และในกฎหมายตราสามดวง พบรูปแบบ การนำประกาศและพระราชบัญญัติต่อเนื่องในพระบาทสมเด็จพระมงกุฎเกล้าเจ้าอยู่หัวที่ทรงประกาศต่อภายหลังจากที่พระบาทสมเด็จพระจุลจอมเกล้าเจ้าอยู่หัวเสด็จสวรรคตแล้ว คือ วณะตอนที่ 30 ประกาศให้ใช้พระราชบัญญัติลักษณะทาส ศก 124 ในมณฑลพายัพ

6.4 จุดมุ่งหมาย พบลักษณะการแสดงจุดมุ่งหมายในวณะเลิกทาสจากมากไปน้อย ดังนี้

จุดมุ่งหมายที่พระบาทสมเด็จพระจุลจอมเกล้าเจ้าอยู่หัวทรงใช้มากที่สุดคือแจ้งให้ทราบและออกคำสั่ง พบว่าจำนวนที่ใช้มากที่สุดจำนวน 14 ครั้ง จากการวิเคราะห์จุดมุ่งหมายในการสื่อสารแต่ละครั้งของพระบาทสมเด็จพระจุลจอมเกล้าพบว่าพระองค์ทรงใช้วิธีการแจ้งความให้ทราบก่อนถึงสถานการณ์ หรือความคิด หรือที่มาของการจะสั่งให้ประชาชนทำอะไรตามคำสั่งหรือตามกฎหมายที่ออกมา ไม่เป็นการสั่งโดยใช้อำนาจเท่านั้น พระองค์ทรงแสดงเหตุผลและที่มาของการออกคำสั่งทุกครั้ง จึงถือว่าเป็นกลวิธีการแสดงใจความสำคัญด้วยการบอกจุดประสงค์ที่แจ้งที่มาก่อนที่จะเริ่มออกกฎต่างๆ ทำให้ผู้รับสารเข้าใจว่าพระองค์มีความคิดเช่นไร

หรือสภาพบ้านเมืองหรือเหตุการณ์ในขณะนั้นเป็นอย่างไร ทำให้ผู้รับสารคิดตามและคล้อยตามได้

จุดมุ่งหมายที่พระบาทสมเด็จพระจุลจอมเกล้าเจ้าอยู่หัวทรงใช้รองลงมาคือออกคำสั่งพบ 6 ตอน ได้แก่ ว่าจะเลิกทาสตอนที่ 14, 15, 17, 20, 22, 24 ว่าจะทั้ง 6 ตอนเป็นการออกคำสั่งกำหนดให้ทำตามประกาศ ตามพระราชบัญญัติ และตามกฎหมาย ซึ่งพระองค์ได้ทรงแจ้งถึงสิ่งที่ต้องการจะทำมาก่อนแล้ว ในพระราชปรารภ และในการแสดงพระราชดำริตอนก่อนหน้า เมื่อทรงปรึกษาราชการกับข้าราชการบริพารที่เป็นที่ปรึกษาแล้วจึงนำลงเป็นประกาศเพื่อให้ทำตาม

จุดมุ่งหมายที่พระบาทสมเด็จพระจุลจอมเกล้าเจ้าอยู่หัวทรงใช้รองลงมาคือแจ้งให้ทราบ พบจำนวน 6 ตอน แบ่งเป็น การแจ้งเรื่องราชกิจจานุเบกษา เรื่องพระบรมราชพิธีในพระราชวัง และเรื่องโรงเรียน

จุดมุ่งหมายที่พระบาทสมเด็จพระจุลจอมเกล้าเจ้าอยู่หัวทรงใช้น้อยเมื่อเปรียบเทียบกับจุดมุ่งหมายที่ได้กล่าวไปแล้วคือแจ้งให้ทราบและขอความคิดเห็น พบจำนวน 1 ตอน ได้แก่ ว่าจะเลิกทาสตอนที่ 7 ว่าด้วยเรื่องทาส แลกระษียรอายุ พระองค์มีจุดมุ่งหมายในการแสดงพระราชดำริและแนวทางที่พระองค์คิดจะทำให้ทาสหมดไป คือการลดกระษียรอายุและแนวทางการแก้ปัญหาต่าง ๆ และทรงขอคำปรึกษาให้พวกที่ปรึกษาช่วยกันคิด จึงแสดงจุดมุ่งหมายในการขอความคิดเห็นด้วย ในวจนะตอนที่ 7 นี้พระบาทสมเด็จพระจุลจอมเกล้าเจ้าอยู่หัวทรงพระราชทานความมาปรึกษาที่ปรึกษาแผ่นดิน เรื่องกำหนดพิทักษ์เกษียณอายุค่าตัวลูกทาสเพื่อให้มีพิทักษ์เกษียณอายุที่จะหลุดจากการเป็นทาสได้เมื่ออายุ 20 ปี และกำหนดค่าตัวทาสให้ขายได้ตามที่จะกำหนดขึ้นใหม่ ทรงกล่าวถึงปัญหาหลังการหลุดพ้นค่าตัว เรื่อง การจ่ายค่าราชการ การพนัน การอบรมเลี้ยงดูเด็ก และการเล่าเรียน ทรงระบุปัญหาและอุปสรรคพร้อมขอความคิดเห็นในการให้สิ่งต่างๆ จัดการไปได้ลุล่วง

จุดมุ่งหมายที่พระบาทสมเด็จพระจุลจอมเกล้าเจ้าอยู่หัวทรงใช้เท่ากับจำนวนจุดมุ่งหมายแจ้งให้ทราบและขอความคิดเห็นคือเพื่อแสดงความขอบคุณและแจ้งให้ทราบ พบจำนวน 1 ตอน ได้แก่ ว่าจะเลิกทาสตอนที่ 13 คำต่างประเทศถวายไชยมงคล และคำทรงสปีชตอบ ในวจนะตอนนี้พระองค์ทรงมีพระราชดำรัสตอบคำถวายไชยพรในวันพระราชสมภพ ทรงขอบใจและชื่นชมที่ทุกคนช่วยทำนุบำรุงบ้านเมืองอย่างเต็มความสามารถ พระองค์ได้ทรงกล่าวถึงเหตุที่ได้จัดการแล้วเสร็จแล้วคือ ยกเลิกการหมอบคลานเปลี่ยนเป็นยืนเดิน การที่ได้ทรงตั้งปรีวิเคาน์ซิลและที่ปรึกษาราชการแผ่นดินก็ลุล่วงไปด้วยดี อะไรที่ทรงต้องการให้เกิดก็ได้เกิดขึ้นไปแล้ว จากนั้นทรงกล่าวถึง การตั้งศาลชำระคดีความต่างๆ ว่าได้รับความร่วมมืออย่างดี และเห็นว่าจะเป็นไปได้ตลอดทุกอย่าง ทรงพูดถึงเรื่องที่ได้นำลงกระทำอยู่คือ การปรึกษาเรื่องการลดเกษียณอายุทาส และการห้ามขายคนว่าก็ปรึกษากันอยู่จบจนจะสำเร็จแล้ว เรื่องบ่อนเบี้ยและเรื่องการเรียกเก็บเงินภาษีที่จะต้องทำให้สำเร็จไป

จุดมุ่งหมายที่พระบาทสมเด็จพระจุลจอมเกล้าเจ้าอยู่หัวทรงใช้น้อยจำนวนเพียงตอนเดียวเช่นเดียวกับที่กล่าวมาแล้ว 2 จุดมุ่งหมายคืออธิบายและชี้แจง ได้แก่ ว่าจะเลิกทาสตอนที่ 16 ประกาศกระษัตริย์ราชอายุลูกทาสลูกไทย ในวาระตอนนี้พระบาทสมเด็จพระจุลจอมเกล้าเจ้าอยู่หัวทรงออกพระราชบัญญัติเนื้อความเป็นการอธิบายให้ประชาชนเข้าใจว่าการดำเนินการเลิกทาสของพระองค์ที่ได้ออกไปแล้วนั้นประสงค์ เพื่อให้ลูกทาสที่เกิดในรัชกาลของพระองค์ ตั้งแต่ พ.ศ. 2411 มีอัตราค่าตัวใหม่ และลดเกษียณอายุค่าตัวลงทุกปี จนตัวทาสสามารถจะไถ่ถอนตัวเองได้ จนเป็นไทยแก่ตัวเมื่ออายุ 21 ปี อันเป็นการเลิกอย่างผ่อนปรน ทรงชี้แจงว่าเพื่อให้กระทบกับนายเงินและทาสน้อยที่สุด และจะทรงคิดหาทางให้ลูกทาสได้เรียนวิชาต่างๆ เพื่อมีอาชีพ จะเลิกถอนการพนัน และเปลี่ยนแปลงเรื่องข้าราชการต่อไป

6.5 ใจความสำคัญของเรื่อง จากการวิเคราะห์พบการแสดงใจความสำคัญดังนี้

6.5.1 การริเริ่มตีพิมพ์ราชกิจจานุเบกษาเพื่อใช้เป็นสื่อกลางในการสื่อสารกับประชาชน พบว่า มีการแสดงแนวคิดของพระราชปณิธานในการแสดงว่าพระองค์จะทรงให้มีการตีพิมพ์หนังสือราชกิจจานุเบกษาขึ้น 2 ตอน เพื่อเป็นสื่อระหว่างประชาชนกับราชการ และลงพิมพ์เรื่องราวในการดำเนินการเลิกทาสลงในหนังสือราชกิจจานุเบกษานี้ ปรากฏในใจความสำคัญวาระเลิกทาสที่ 1 และ 3

6.5.2 การแสดงแนวคิดเรื่องการกดขี่กันเป็นเครื่องถ่วงการพัฒนาประเทศ และยกเลิกธรรมเนียมเก่าที่ทรงเห็นว่าไม่ดี พบว่าพระองค์ทรงเริ่มนำแนวคิดเกี่ยวกับเรื่องประเทศบ้านเมืองอื่นที่ได้พัฒนาแล้วมาถ่ายทอดแก่ประชาชน และทรงแสดงให้เห็นว่าการกดขี่ที่ไม่มีในบ้านเมืองอื่นนั้นเป็นการที่แสดงความเจริญและเป็นเครื่องพัฒนาประเทศซึ่งเป็นสิ่งที่แรกที่ทรงแสดงพระราชดำริเกี่ยวเนื่องไปยังการเลิกทาสในประเทศไทย เมื่อทรงคิดดังนั้นจึงทรงออกพระราชบัญญัติเปลี่ยนธรรมเนียมเดิมในการเข้าเฝ้าพระเจ้าอยู่หัวให้ประชาชนและข้าราชการบริพาร มีความสะดวกสบายขึ้น อีกทั้งยังเปลี่ยนธรรมเนียมการเข้าเฝ้าและการเคารพแก่ผู้น้อยหรือทาสที่ต้องหมอบคลานเข้าพบผู้ใหญ่และนายทาสด้วย ความดังกล่าวปรากฏในใจความสำคัญของวาระเลิกทาสตอนที่ 2, 4, 5, 6, 7 หลังจากที่พระองค์ได้ทรงสื่อสารแนวคิด เรื่องการเลิกการกดขี่เอารัดเอาเปรียบของผู้ที่มีอำนาจมากกว่าผู้น้อย ออกมาสู่ประชาชนและข้าราชการทั้งหลายแล้ว ได้ทรงริเริ่มนำแนวคิดเรื่องการเลิกทาสสู่ประชาชน โดยทรงแสดงพระราชดำริเรื่องการลดค่าตัวให้ลูกทาสได้มีโอกาสหลุดพ้นเป็นไทย และการซื้อขายทาสให้มีกฎหมายมารองรับให้ถูกต้อง มิให้ขายกันได้ตามอำเภอใจ การแสดงใจความสำคัญเรื่องการลดพักัดเกษียณอายุลูกทาส กฎหมายลักษณะทาสประเภทต่างๆ และกฎหมายการซื้อขายทาสนั้นได้แสดงใจความสำคัญออกมาปรากฏในวาระเลิกทาสตอนที่ 7, 11, 15, 16, 19, 20

6.5.3 ปัญหาและแนวทางแก้ปัญหาเพื่อให้การเลิกทาสสำเร็จได้เป็นใจความสำคัญอีกประการหนึ่งที่พระบาทสมเด็จพระจุลจอมเกล้าเจ้าอยู่หัวมีพระราชประสงค์ที่จะทรงนำประชาชนคือเรื่องการมองเห็นปัญหาและแนวทางในการที่ทรงมองเห็นการแก้ปัญหาการมีทาสได้แก่ เรื่องการเสียค่าราชการของคนที่ถูกปลดเป็นไทยแต่ไม่มีเงินที่จะเสียค่าภาษีให้แกรัฐ เพราะทรงทราบดีว่าคนที่เป็นลูกทาสมาตลอดไม่มีโอกาสได้ทำมาหากินย่อมไม่มีเงินเสียค่าราชการเป็นแน่ นอกจากนี้ความรู้ใดๆ ก็ไม่มีที่จะพอประกอบกรงานอาชีพแก่ตนได้ ทรงแสดงใจความสำคัญเรื่องปัญหาไว้มาก ทั้งเรื่องการศึกษา การที่มีการพนันอบายมุข ดังปรากฏในใจความสำคัญในวาระตอนที่ 7 ว่าด้วยเรื่องทาส แลกระเชียรอายุ และตอนที่ 13 คำต่างประเทศถวายไชยมงคล และคำทรงสปีชตอบ

6.5.4 ข้อกฎหมายบังคับใช้ เมื่อได้ทรงบอกแนวทางในการจัดดำเนินการเลิกทาสแล้วพระบาทสมเด็จพระจุลจอมเกล้าเจ้าอยู่หัวก็ได้ทรงออกพระราชบัญญัติ ข้อกำหนดกฎหมายต่างๆ และวิธีการให้ราษฎรประพฤติปฏิบัติตามกฎหมายนั้นโดยทรงออกเป็นพระราชบัญญัติกระเชียรอายุลูกทาสลูกไทย พระราชบัญญัติเปลี่ยนธรรมเนียม ประกาศลูกทาส เป็นต้น คือเมื่อได้แสดงแนวคิดแล้วว่าควรจะทำสิ่งใดเพื่อเป็นการพัฒนาประเทศชาติบ้านเมือง โดยเฉพาะขั้นตอนในการเลิกทาสจะมีขั้นตอนอย่างไร พระองค์ก็ทรงบอกประชาชนว่าจะต้องทำอย่างไร เจ้าหน้าที่ที่เกี่ยวข้องต้องปฏิบัติอย่างไร สิ่งเหล่านี้แสดงให้เห็นในการแสดงความเด่นในใจความสำคัญตอนที่ 5, 14, 15, 16, 22, 23

6.5.5 การแสดงพระมหากรุณาธิคุณและพระเมตตาต่อประชาราษฎร นอกเหนือจากใจความสำคัญเรื่องแนวพระราชดำริและแนวทางการปฏิบัติแล้ว พระองค์ยังทรงแสดงพระเมตตาการุณาธิคุณต่อลูกทาส นายทาส และประชาชนที่จะเดือดร้อนจากการประกาศต่างๆ ด้วย ดังแสดงให้เห็นในประกาศเลื่อนวันเวลาต่างๆ เพราะเหตุว่ามณฑลที่อยู่ไกลจะทำการที่กำหนดได้ไม่ทันเนื่องจากเหตุขัดข้องต่างๆ ดังปรากฏในวาระเลิกทาสตอนที่ 23, 25, 26, 27

6.5.6 การชักชวนข้าราชการที่ร่วมมือช่วยเหลือในการคิดจัดการพัฒนาบ้านเมือง การแสดงความชื่นชมและขอความร่วมมือจากข้าราชการบริหารและพระบรมวงศานุวงศ์เป็นใจความสำคัญอีกประการที่พระองค์ทรงสื่อ เพราะทรงทราบดีว่าการเปลี่ยนแปลงระบบทาสที่เกี่ยวข้องกับคนเป็นจำนวนมาก ทั้งตัวทาส นายทาส บุคคลที่เป็นขุนนางที่มีข้าทาสมากมายนั้นเป็นเรื่องใหญ่ ทรงขอความเห็นโดยเปิดโอกาสให้คนเหล่านี้ได้แสดงความคิดเห็น การดังกล่าวจัดเป็นพระราชกุศโลบายที่สำคัญอีกประการหนึ่งเพราะหากทรงคิดอยู่เพียงพระองค์เดียวคงมีผู้ร่วมกันต่อต้าน พระองค์จึงทรงนำพวกที่มีความรู้ มียศศักดิ์เข้ามาร่วมแสดงความคิดเห็นด้วย และทรงให้เกียรติและขอบพระทัยที่ทำให้บ้านเมืองพัฒนา ดังปรากฏในใจความสำคัญของวาระเลิกทาสตอนที่ 2, 6, 8, 9, 10, 13

จากการวิเคราะห์กลไกการแสดงความเด่นดังแสดงผลข้างต้นทำให้เห็นแนวคิดที่ว่า พระองค์ทรงเป็นนักบริหารที่ยอดเยี่ยม เพราะนอกจากจะบริหารประเทศได้อย่างพระราชประสงค์แล้ว ยังเป็นการเลืกทาสแบบบัวไม่ให้ช้ำ น้ำไม่ให้ขุ่น หากจะนำหลักการคิดแบบผู้บริหารผ่านการคิด 10 มิติของเกรียงศักดิ์ เจริญวงศ์ศักดิ์มาอธิบายให้เห็นแบบแผนการคิดของ พระบาทสมเด็จพระจุลจอมเกล้าเจ้าอยู่หัวได้ดังนี้

7. ๓ ทรงเป็นนักบริหาร

7.1 การคิดเชิงกลยุทธ์ “การคิดเชิงกลยุทธ์เป็นพื้นฐานความสามารถทางการคิดประการหนึ่งของมนุษย์ หมายถึง ความสามารถในการหาวิธีการหรือทางเลือกที่ดีที่สุดท่ามกลางสถานการณ์ที่อาจมีอุปสรรคและความไม่แน่นอน เพื่อนำไปสู่เป้าหมายที่ตั้งใจไว้” (เกรียงศักดิ์ เจริญวงศ์ศักดิ์, 2553, น. 4)

ในการวางแผนการดำเนินงานเพื่อปลดปล่อยทาสให้เป็นไทย พระบาทสมเด็จพระจุลจอมเกล้าเจ้าอยู่หัวได้ทรงวางเป้าหมายในการเลืกทาสไว้อย่างเด่นชัด ในการนี้ทรงดำเนินนโยบายได้อย่างคล่องตัว และครอบคลุมปัญหาในทุกๆ ด้าน พระองค์ทรงแต่งตั้งคณะที่ปรึกษาเพื่อระดมสมองในการคิด เรื่องต่างๆ พฤติกรรมนี้แสดงให้เห็นถึงน้ำพระทัยที่กว้างในการบริหาร โดยทรงไม่ถือเอาพระองค์เองเป็นใหญ่แต่ผู้เดียว ดังความในราชกิจจานุเบกษาว่า “...ครั้งนี้ทรงพระดำริห์เห็นว่า ราชการผลประโยชน์บ้านเมืองสิ่งใดที่จะเกิดขึ้น และการที่ยังรกร้างมาแต่เดิมมากนั้น ถ้าจะทรงจัดการแต่พระองค์เดียว ก็จะไม่ใคร่สำเร็จไปได้ ถ้ามีผู้ช่วยกันคิดหลายปัญญาแล้ว การซึ่งรกร้างมาแต่เดิม ก็ได้จะปลดเปลื้องไปได้ทีละน้อยๆ ความดีความเจริญก็ควรจะบังเกิดแก่บ้านเมือง จึงได้ทรงจัดสนับทูลละอองธุลีพระบาท ซึ่งมีสติปัญญาโปรดเกล้าฯ ตั้งไว้เป็นที่ปรึกษาแห่งสมเด็จพะเจ้าอยู่หัว...” (ประกาศที่ 3 ว่าด้วยตั้งเกาน์ซิล แลพระราชบัญญัติ)

ครั้นเมื่อวางเป้าหมายและประเมินสถานการณ์ล่วงหน้าแล้ว พระองค์ก็ทรงพระราชดำริที่จะจัดการเลืกทาสด้วยการจัดลำดับขั้นเป็นระยะ ค่อยๆ สะสางทีละรุ่น เพื่อป้องกันการต่อต้านจากกลุ่มผู้เสียผลประโยชน์ อีกทั้งยังเป็นการค่อยๆ ปรับทัศนคติอย่างค่อยเป็นค่อยไป และเมื่อแผนที่ทรงวางไว้สำเร็จไปโดยลำดับ พระองค์ก็ทรงมีแผนคู่ขนานในการป้องกันมิให้ทาสที่เป็นไทยแล้ว ขายตัวเองหรือญาติพี่น้อง ลูกเมียให้มาเป็นทาสอีก โดยทรงส่งเสริมการศึกษาของประชาชน การหาทางเลืกบ่อนเบี้ยการพนัน ทำให้ประชาชนหันไปประกอบอาชีพเป็นหลักแหล่งมากขึ้น เมื่อลงมือปฏิบัติตามขั้นตอนที่พระองค์ทรงวางไว้แล้วก็ไม่ประสบปัญหาหรือความขัดแย้งจากกลุ่มใด

7.2 การคิดเชิงอนาคต “การคิดเชิงอนาคต หมายถึง ความสามารถในการฉายภาพแนวโน้มที่อาจจะเกิดขึ้นในอนาคต โดยใช้หลักการคาดการณ์ที่เหมาะสม” (เกรียงศักดิ์ เจริญวงศ์ศักดิ์, 2546, น. 28)

เมื่อทรงประกาศใช้พระราชบัญญัติพิทักษ์พระอัยยราชูปถัมภ์ไทย ซึ่งเมื่อประกาศใช้ในครั้งแรก ยังไม่มีผลบังคับใช้ เนื่องจากไม่มีผู้ที่จะเข้าเกณฑ์ การประกาศปลดปล่อยลูกทาสจึงไม่ส่งผลกระทบต่อสถานะสังคม แต่ก็ทรงเล็งเห็นถึงการภายหลังที่จะเกิดขึ้นว่าการปลดปล่อยทาสนั้น หากเริ่มต้นจากการปลดปล่อยลูกทาสที่อายุพอประมาณแก่การดำรงชีพและหาเลี้ยงตัวเองได้ เมื่อพ้นจากทาสเป็นไทย ก็น่าที่จะมีกำลังในการประกอบสัมมาอาชีพเพื่อสะสมเงินทองมาไถ่ตัวบิดา มารดา ให้เป็นไทยออกไปได้ด้วย ดังความในประกาศราชกิจจานุเบกษา ความว่า

“... ถ้าบุตรหลุดพ้นไปได้ คงคิดเบี่ยงบ้ายรับจ้างหาเงิน มาช่วยไถ่บิดามารดาไปให้คนไทยได้ก็คงช่วยกันทำมาหากินต่อไป บิดามารดาคงไม่กลับใจไปในการที่ชั่ว ตามที่เคยมีมาแต่แรก เพราะบุตรได้ร่ำเรียนวิชา คงชักพาให้ที่แต่ที่ชอบทุกประการ จึงได้ทรงพระสันนิฐานเป็นพระราชบัญญัติ จัดไว้ เปนอย่างกลางตามทางดังนี้...” (15 พรบ.พิทักษ์พระอัยยราชูปถัมภ์)

เมื่อลูกทาสพ้นจากความเป็นทาสแล้ว ก็เกรงจะมีคนชักชวนให้เล่นการพนัน อันจะส่งผลเสียต่อชีวิต และทรัพย์สิน พระองค์จึงทรงประกาศห้ามมิให้ชักชวนเด็กเล่นการพนัน หากพบเห็นก็จะมีโทษปรับปรับจำคุกผู้เล่นเป็นเงินสิบตำลึงซึ่งถือว่ามากเอากการ และนอกเหนือจากการห้ามเล่นการพนันแล้วยังทรงส่งเสริมให้ศึกษาหาความรู้ในวิชาที่เป็นเครื่องช่วยทำมาหากิน รู้ในศิลปศาสตร์ต่างๆ จะได้เป็นลูกจ้างหาากินต่อไป เพราะเมื่อมีธรรมเนียมการจ้างกันมากขึ้นแล้ว ก็ทรงเห็นว่าธรรมเนียมการใช้ทาสก็ควรจะลดน้อยถอยลง

7.3 การคิดเชิงสร้างสรรค์ “การคิดเชิงสร้างสรรค์ หมายถึง การขยายขอบเขตความคิดออกไปจากกรอบความคิดเดิมที่มีอยู่ สู่ความคิดใหม่ๆ ที่ไม่เคยมีมาก่อน เพื่อค้นหาคำตอบที่ดีที่สุดให้กับปัญหาที่เกิดขึ้น” (เกรียงศักดิ์ เจริญวงศ์ศักดิ์, 2553, น. 14)

ในด้านนี้ พระบาทสมเด็จพระจุลจอมเกล้าเจ้าอยู่หัวทรงมีพระราชอุตสาหะเสด็จพระราชดำเนินทางทะเล ฝ่าคลื่นผืนลมไปประพาสต่างประเทศ เพื่อจะได้ทรงทอดพระเนตรบ้านเมืองและการธรรมเนียมต่างๆ สิ่งใดดีจะได้นำกลับมาเป็นแบบอย่างแก่บ้านเมืองสยามสืบไป ด้วยเพราะทรงตั้งพระราชหฤทัยจะทรงจัดการทำนุบำรุงพระนครจึงได้เสด็จพระราชดำเนินไปทอดพระเนตรบ้านเมืองที่มีความเจริญแล้วเพื่อนำมาปรับใช้กับสยามประเทศซึ่งจากการเสด็จเยือนต่างประเทศนี้ได้ทรง “...เห็นการดีหลายอย่าง ที่จะเป็นคุณเป็นประโยชน์แก่แผ่นดินเป็นต้นว่า การกตขี่แก่กัน ถ้าเมืองใดประเทศใด ยังถือตามที่เป็นการกตขี่แก่กันนั้นอยู่แล้ว ก็เห็นว่าประเทศนั้นเมืองนั้นยังไม่มี ความเจริญ จึงได้ทรงลดหย่อนผ่อนพระราชอิศริยศลลงหลายอย่าง โปรดให้ขุนนางยืมผ้า และนั่งเก้าอี้ที่เสมอกันก็มีได้ทรงถือพระองค์...” (5 เปลี่ยน

ธรรมเนียมใหม่) สิ่งเหล่านี้เป็นสิ่งที่ทรงคิดสร้างสรรค์อย่างที่ไม่เคยมีมาก่อนตามโบราณราชประเพณี และทรงนำความเจริญด้านต่างๆ เป็นต้นว่า การรถไฟ การไปรษณีย์ เข้ามาในประเทศ

7.4 การคิดเชิงวิพากษ์ การคิดเชิงวิพากษ์ หมายถึง “ความตั้งใจที่จะพิจารณาตัดสินเรื่องใดเรื่องหนึ่ง โดยการไม่เห็นคล้อยตามข้ออ้างที่น่าเสนอ แต่ตั้งคำถามท้าทาย หรือโต้แย้งข้ออ้างนั้น เพื่อเปิดแนวทางการคิดออกสู่ทางต่างๆ ที่แตกต่าง อันจะนำไปสู่การแสวงหาคำตอบที่สมเหตุสมผลมากกว่าข้ออ้างเดิม” (เกรียงศักดิ์ เจริญวงศ์ศักดิ์, 2549, น. 11)

ในด้านนี้ จะเห็นได้จากการที่พระองค์ทรงแต่งตั้งสภาที่ปรึกษาขึ้น และทรงนำความคิดเห็นจากหลายๆ ด้าน มาประมวลและวิเคราะห์เพื่อหาทางออกในการบริหารราชการแผ่นดิน และใช้เพื่อการจัดการเลืกทาส ดังความในราชกิจจานุเบกษา เล่มที่ 1 วันอาทิตย์ เดือนเจ็ด ขึ้น 2 ค่ำ ปีจอ ณ ศก จุลศักราช 1236 ความว่า

“...ที่ปรึกษาในพระองค์นี้ ไม่มีกำหนดว่าเท่าไรแล้วแต่จะทรงเห็นว่าผู้ใดควรจะใช้ได้ ก็ตั้งขึ้นไว้มากๆ เมื่อมีการสิ่งไรที่จะทรงปรึกษาจะให้หาแต่สองสามคน ฤมากเท่าไรก็ได้ เมื่อทรงถามการงานสิ่งไรก็ให้กราบทูลได้ โดยที่จริงไม่ต้องระแวงกลัวความผิดร้ายสิ่งใด ฤถ้าจะคิดการสิ่งไรขึ้น ก็ให้กราบทูลได้ โดยความที่ตัวคิดเห็น จะทรงปรึกษาการสิ่งไรก็ให้กราบทูลได้ทุกอย่าง เหมือนที่ปรึกษาใหญ่แต่การนั้นยังไม่สำเร็จต้องทรงปรึกษาที่ปรึกษาใหญ่ต่อเห็นชอบพร้อมกันแล้วการนั้นจึงจะเปนสำเร็จได้...” (2 ว่าด้วยตั้งเกาน์ซิล)

7.5 การคิดเชิงบูรณาการ “การคิดเชิงบูรณาการ หมายถึง ความสามารถในการเชื่อมโยงข้อมูลข่าวสาร มุมมองหรือแนวคิดที่แยกส่วนหรือมีความแตกต่างกันให้เข้ากับเรื่องที่เป็นแกนหลักได้อย่างเหมาะสม ส่งผลให้เรื่องที่เป็นแกนหลักนั้นสมบูรณ์และมีเอกภาพ” (เกรียงศักดิ์ เจริญวงศ์ศักดิ์, 2546, น. 24)

เมื่อทรงคิดจะเลิกทาสให้เป็นผลสำเร็จและเด็ดขาดนั้นนอกจากเลืกบ่อนเบี้ย ออกพระราชบัญญัติ ห้ามชวนเด็กเล่นการพนันแล้ว พระบาทสมเด็จพระจุลจอมเกล้าเจ้าอยู่หัวยังมีพระราชดำริที่จะจัดตั้งโรงเรียนโดยเอาแบบอย่างมาจากชาติตะวันตก เห็นได้ว่าตำราและหนังสือสรรพวิชาที่จะใช้สอนพระองค์ก็ทรงให้แปลและประยุกต์ใช้จากของต่างประเทศ ถือได้ว่าเป็นการบูรณาการสิ่งที่มีอยู่ใช้ให้เกิดประโยชน์สูงสุด และส่งผลต่อแผนในการเลิกทาสให้สัมฤทธิ์ผลด้วย ดังความในราชกิจจานุเบกษา ความว่า

“...เด็กในอายุ ๑๒ ปี ๑๓ ปี ๑๔ ปีนี้ กำลังจะฝึกหัดเล่นในการเล่นเบี้ยที่คิดเอามากักขังเสีย อย่าให้รู้จักเลยทีเดียว สอนหนังสือภอให้รู้แล้วให้เรียนวิชาต่าง ๆ ถึงจะแปลมาจากวิชาข่างยุโรปก็ได้ ภอจะรู้การแล้ว อายุได้ ๑๗ ปี ๑๘ ปี ก็ปล่อยให้ไปรับการต่างๆ ก็คนซึ่งรู้หนังสือวิชาอย่างนี้แล้ว ก็คงจะมีผู้ต้องการเอาไปใช้สอย เปนขุนหมื่นขุนพัน เปนเสมียนทนาย ฤจะคิดรับจ้าง

ทำงานต่าง ๆ ก็ได้ เห็นว่าคนซึ่งจะชั่วกลับลงเป็นทาสอีกนั้นก็จะมีน้อยลง ต่อที่ชั่วจริง ๆ จึงจะวนกลับไปดังนั้น แต่การที่จะใช้สอยในโรงเรียนนั้น จะต้องใช้เงินทองมากขึ้นไปทุกคราว ถ้าคิดหาเงินสิ่งไรได้สักสิ่งหนึ่ง ภาวเล็กละน้อยไปก่อน แล้วจึงค่อยใหญ่ขึ้นไปทุกที เห็นว่าการเป็นการเจริญแก่ราษฎร ในบ้านเมืองอย่างหนึ่ง แลเป็นการชักชวนให้ทาสเบาบางขึ้นด้วยถึงการต่อไปข้างหน้า เล็กถอนตรอนอย่างไรก็จะค่อยง่าย...” (7 ว่าด้วยเรื่องทาส)

7.6 การคิดเชิงวิเคราะห์ “การคิดเชิงวิเคราะห์ หมายถึง ความสามารถในการจำแนกแจกแจงองค์ประกอบต่าง ๆ ของสิ่งใดสิ่งหนึ่งหรือเรื่องใดเรื่องหนึ่ง และหาความสัมพันธ์เชิงเหตุผลระหว่างองค์ประกอบเหล่านั้น เพื่อค้นหาสาเหตุที่แท้จริงของสิ่งที่เกิดขึ้น” (เกรียงศักดิ์ เจริญวงศ์ศักดิ์, 2549, น. 24)

ในด้านการคิดเชิงวิเคราะห์นั้นจะเห็นได้ว่าเมื่อแรกที่พระบาทสมเด็จพระจุลจอมเกล้าเจ้าอยู่หัว จะทรงเลิกทาสนั้นพระองค์มองเห็นปัญหาหลักสองประการ ประการแรกคือประชาชนยังไม่ตื่นตัวเท่าที่ควร และประการที่สองคือการมีทาสเกี่ยวข้องกับผลประโยชน์ของขุนนางข้าราชการ นั้นหมายความว่า การเลิกทาสจะขัดต่อผลประโยชน์ของคนหมู่มาก

จากเหตุผลใหญ่ทั้งสองข้อนี้ พระองค์ท่านนำมาเป็นปัจจัยหลักในการคิดวิเคราะห์เพื่อหาทางออกให้กับปัญหา เพื่อให้การเลิกทาสไม่ส่งผลกระทบต่อกลุ่มขุนนาง ซึ่งเป็นข้าราชการในราชสำนัก และเกิดประโยชน์สูงสุดแก่ทาส ผู้ที่ต้องทนทุกข์ทรมานอยู่ใต้คำสั่งนายทาส ซึ่งผลจากการคิดวิเคราะห์จากปัญหาสองประการแรก พระองค์ทรงเห็นว่าการปฏิบัติการโดยหักโหม หรือรวดเร็ว คงเป็นไปได้ยากจึงทรงเห็นควรว่าน่าจะทำได้ทีละเล็กละน้อย ค่อย ๆ ผ่อนผันไปตามเวลา การดังกล่าวจะไม่เป็นการเปลี่ยนแปลงโดยประชาชนปรับตัวไม่ทัน อีกทั้งยังเป็นการค่อย ๆ สร้างความเคยชินในสิ่งใหม่ การนี้ส่งผลให้การดำเนินการเลิกทาสของพระองค์ ไม่ประสบปัญหาเหมือนเช่นประเทศอื่น ดังเนื้อความในพระราชกิจจานุเบกษา ที่ว่า

“...ข้าพเจ้ามีความปรารถนาว่า การสิ่งใดซึ่งเป็นการเจริญคุณแก่ราษฎรควรจะเป็นไปได้ ทีละเล็กละน้อยตามการตามเวลา การสิ่งใดซึ่งเป็นธรรมเนียมบ้านเมืองมาแต่โบราณ แต่ไม่สู้เป็นยุติธรรม ก็พยายามจะเลิกถอนเสีย แต่จะจูโจมหักเอาทีเดียวนั้นไม่ได้ จะต้องค่อยตัดถอนไปได้ทีละเล็กละน้อยภาวให้เบาบางเข้าทุกที เมื่อเป็นอย่างนี้ การก็คงจะเป็นไปได้ทีละน้อย ๆ เรียบร้อยไปตามเวลาตามการ... ก็การซึ่งจะให้ทาสหมดไปนั้น ถ้าต้นเหตุยังไม่สิ้นปลายเหตุก็คงยังมีแต่คิดเห็นว่าการสิ่งใดเป็นช่อง เป็นคราวควรจะไปได้ก็ให้ เป็นไปได้ทีละเล็กละน้อย...แต่ก็บัดนี้การที่วุ่นมาแล้วนั้น จะทำไปก็ยังไม่สำเร็จ จะเลิกถอนเงินแผ่นดินเสียก็ยังไม่ได้ง่าย ๆ เพราะฉะนั้น การซึ่งคิดนี้ก็ยังไม่เป็นอันเลิกถอนได้แท้ แต่คิดเห็นว่า ถ้าเป็นช่องภาวจะทำได้ก็ต้องจัดไปภาวให้เป็นทางของการใหญ่ ๆ เหล่านั้น เมื่อจะเป็นไปได้เมื่อไร ก็จะเป็นไปตามการ...” (7 ว่าด้วยเรื่องทาส)

7.7 การคิดเชิงเปรียบเทียบ “การคิดเชิงเปรียบเทียบ หมายถึง ความสามารถในการพิจารณาเทียบเคียงความเหมือนและ/หรือความแตกต่างระหว่างสิ่งหนึ่งกับสิ่งอื่นๆ รวมทั้งความสามารถในการเปรียบเทียบสิ่งหนึ่งเป็นอีกสิ่งหนึ่ง เพื่อให้ได้ผลลัพธ์ที่พึงประสงค์ตอบสนองเป้าหมายที่ต้องการ” (เกรียงศักดิ์ เจริญวงศ์ศักดิ์, 2549, น. 14)

พระราชอัจฉริยภาพในด้านความคิดเชิงเปรียบเทียบนี้ คงจะเห็นได้จากเมื่อพระองค์ทรงเริ่มมาตรการเกษียณอายุทาสในพระนครแล้วไม่ประสบปัญหา แต่การจะนำวิธีเดียวกันกับที่ใช้ในพระนครไปใช้กับมณฑลอื่นๆ ในสมัยนั้น ก็เห็นว่าอาจจะไม่เหมาะสม จึงทรงนำสภาพการณ์ของแต่ละมณฑลมาวิเคราะห์และเปรียบเทียบหาความเหมือนและความต่าง เพื่อนำไปปรับใช้ให้เหมาะสมกับแต่ละท้องที่ ซึ่งเมื่อนำไปดำเนินการจริง ก็ไม่ประสบปัญหาแต่อย่างใด

7.8 การคิดเชิงสังเคราะห์ “การคิดเชิงสังเคราะห์คือ ความสามารถในการคิดที่ดึงองค์ประกอบต่างๆ มาหลอมรวมหรือถักทอภายใต้โครงร่างใหม่อย่างเหมาะสม ตรงตามวัตถุประสงค์ที่ตั้งไว้” (เกรียงศักดิ์ เจริญวงศ์ศักดิ์, 2554, น. 16)

ในส่วนของการคิดเชิงสังเคราะห์นั้นเป็นพระราชปรีชาสามารถในการรวบรวมข้อมูลในการจัดการเลิกระบบทาส และองค์ประกอบต่างๆ ผ่านการคิดวิเคราะห์และประมวลผลสังเคราะห์ออกมาเป็นแนววิถีทางที่ทรงใช้ในการเลิกทาสตามลำดับขั้นตอน ดังที่เราทราบกันดีถึงผลสำเร็จของแผนนั้น ว่าไม่ส่งผลกระทบใดๆ และไม่ก่อให้เกิดความขุ่นข้องหมองใจของทุกภาคฝ่าย

7.9 การคิดเชิงมโนทัศน์ “การคิดเชิงมโนทัศน์ คือ ความสามารถในการประสานข้อมูลทั้งหมดที่มีอยู่เกี่ยวกับเรื่องหนึ่งเรื่องใดได้อย่างไม่ขัดแย้ง เพื่อสร้างความคิดรวบยอดเกี่ยวกับเรื่องนั้น” (เกรียงศักดิ์ เจริญวงศ์ศักดิ์, 2549, น. 64)

การคิดเชิงมโนทัศน์ คือการประสานข้อมูลทั้งหมดที่มีอยู่เข้าด้วยกันโดยไม่ขัดแย้ง การคิดเชิงมโนทัศน์เป็นการมอภาพต่างๆ ให้มีความสอดคล้องกันให้เป็นภาพที่คมชัด กระชับสามารถอธิบายได้ เป็นการคิดรวบยอด สร้างกรอบความคิดให้ชัดเจน สามารถถ่ายทอดออกไปได้ ซึ่งในการเลิกทาสของพระบาทสมเด็จพระจุลจอมเกล้าเจ้าอยู่หัวนั้น พระองค์ทรงถ่ายทอดความคิดที่ต้องการเห็นปวงชนชาวไทย เป็นไท มีอิสระในการดำรงชีพ และประกอบสัมมาอาชีพ ซึ่งพระราชดำริในการเลิกทาสอาจจะก่อความขัดแย้ง ในกรณีที่มิใช่ผู้ไม่เห็นด้วย เพราะจะเสียผลประโยชน์ และความสะดวกสบายลง แต่พระองค์ท่านก็ทรงถ่ายทอดความคิด พร้อมทั้งทรงชี้ให้เห็นความดีงาม และความเจริญ อย่างประเทศตะวันตกที่ไม่มีการกดขี่ข่มเหงซึ่งกันและกัน ซึ่งการถ่ายทอดมโนทัศน์ในเรื่องนี้ให้แก่ขุนนางแลข้าราชการบริพารรับรู้นั้นทรงใช้หนังสือ

ราชกิจจานุเบกษา เป็นเครื่องมือในการถ่ายทอดความคิด และพระราชปณิธาน ให้ได้รับรู้โดยทั่วกัน ซึ่งถือได้ว่าเป็นความคิดเชิงมโนทัศน์ที่เป็นเอกประการหนึ่ง คือทรงดำริว่า

“...หนังสือราชกิจจานุเบกษา ที่พระบาทสมเด็จพระจอมเกล้าเจ้าอยู่หัว ซึ่งเป็นสมเด็จพระบรมชนกนาถได้ทรงเป็นธรรมเนียมไว้แล้วแต่ก่อนนั้น ทรงเห็นว่าเป็นของดีมีคุณประโยชน์ในแผ่นดินสยาม ไม่ควรที่จะทิ้งให้เสื่อมสูญพระราชประเพณีจึงทรงพระกรุณาโปรดเกล้าฯ สั่งให้พระยาศรีสุนทรโวหาร ภูษิต ภูษิต ภูษิต หลวงสารประเสริฐเรียบเรียงเหตุในราชกิจต่างๆ ถวายพระเจ้าราชวรวงศ์เธอ กรมหมื่นนครสวรรค์ศักดิพินิตหนังสือราชกิจจานุเบกษาต่อไป โดยพระราชประสงค์จะให้สืบธรรมเนียมดำรงพระราชประเพณีของพระบาทสมเด็จพระจอมเกล้าเจ้าอยู่หัว แลเพื่อจะให้เป็นที่ประโยชน์แก่ข้าราชการผู้ใหญ่ผู้น้อย แลราษฎรทั้งปวงที่มีความประสงค์อยากจะทำตามเหตุต่างๆ ที่เกิดขึ้นในประเทศสยามนี้ และประเทศอื่นๆ...” (1 ประกาศที่ ๑)

7.10 การคิดเชิงประยุกต์ “การคิดเชิงประยุกต์ หมายถึง ความสามารถในการนำบางสิ่งมาปรับใช้ประโยชน์ได้อย่างเหมาะสม สอดคล้องกับบริบทสภาพแวดล้อมและเวลาในขณะนั้นเพื่อบรรลุผลสำเร็จตามวัตถุประสงค์” (เกรียงศักดิ์ เจริญวงศ์ศักดิ์, 2549, น. 30)

ในด้านการใช้การคิดเชิงประยุกต์นี้ จะเห็นได้ว่าพระบาทสมเด็จพระจุลจอมเกล้าเจ้าอยู่หัว ทรงคิดหาวิธียกเลิกระบบทาสอย่างละมุนละม่อม เพื่อไม่ให้มีการกระทบกระทั่ง และเสียเลือดเนื้อ ซึ่งแนวทางหนึ่งที่พระองค์ทรงคิดประยุกต์ใช้ คือการให้การศึกษาแก่บรรดาลูกทาสที่ได้รับการเกษียณอายุให้เป็นไทยแล้ว โดยทรงจัดตั้งโรงเรียนที่เปรียบเสมือนเป็นโรงงานให้เข้าศึกษาได้ฟรี มีข้าวปลาอาหารเลี้ยงเพื่อให้ลูกทาสที่หลุดพ้นออกมาเป็นผู้มีวิชาความรู้สามารถเข้าไปทำงานเป็นลูกจ้างแทนระบบทาสดั้งเดิม เพื่อลด ละ เลิกความนิยมในการมีทาส

นอกจากนี้ การปรับเปลี่ยนระบบแนวคิดที่สั่งสมมาแต่ดั้งเดิมนั้น ทรงเห็นว่าเป็นสิ่งยากในการเปลี่ยนแปลง จึงทรงมีแนวคิดในการค่อยๆ เปลี่ยนทีละน้อย เพื่อไม่ให้เกิดความตระหนก เช่นการปลดเกษียณลูกทาส “...ถ้าลูกทาสหลุดค่าตัวจะให้ไปสักเป็นสม ก็คงจะไม่มีลูกทาสคนใดสมัครใจ เพราะเหตุว่า จะต้องเสียค่าราชการแพงขึ้นเป็นปีละหกบาท ซึ่งลูกทาสก็คงจะกลับทอดตัวลงเป็นทาสเสียอย่างเดิม เพราะเสียค่าราชการเพียงแค่หกสลึงสบายกว่า อีกประการเมื่อเวลาทาสหลุดพ้นค่าตัวแล้ว นายทาส ก็ต้องรีบส่งตัวไปยังกรมพระสุรัสวดีให้สักแปลง เพราะกลัวจะต้องเสียค่าราชการต่อไป กรมพระสุรัสวดีรับเอาตัวไปไว้ ก็จะต้องจำไว้จนมีเจ้าหม่อมขุนนางมารับรองไป ซึ่งก็จะเกิดความเดือดร้อนแก่ตัวทาสขึ้น ว่าพอพ้นค่าตัวเป็นไทยก็ติดตรวน ก็เหมือนหนึ่งตอนคนให้กลับเป็นทาส...” (7 ว่าด้วยเรื่องทาส) พระองค์จึงทรงพระราชดำริว่า “...ลูกทาสซึ่งหลุดพ้นค่าตัวได้สักข้อมือแล้วนั้น ให้ยังคงเรียกลูกทาสอยู่ตามเดิม เสียค่าราชการแต่ปีละหกสลึง จะอยู่กับเจ้าหม่อมขุนนางเดิม หรือจะหักโอนไปอยู่กับเจ้าหม่อมขุนนางใหม่ ก็ให้คงเป็น

ลูกทาส อยู่ตามเดิม ..." (7 ว่าด้วยเรื่องทาส) พฤติการณ์ดังกล่าวก็จะเป็นการลำบากแก่ตัวลูกทาสเอง นับเป็นการประยุกต์ใช้แนวความคิดที่เหมาะสม และไม่ก่อความเดือดร้อนให้แก่ผู้ที่พ้นตัวจากทาสที่ยังไม่มีที่อยู่ที่กินใหม่

บทสรุป

การเลิกทาสของพระบาทสมเด็จพระจุลจอมเกล้าเจ้าอยู่หัวเป็นพระราชกรณียกิจที่ยิ่งใหญ่ในประวัติศาสตร์ชาติไทยและประวัติศาสตร์โลก พระองค์ทรงตระหนักว่าการมีทาสเป็นเครื่องถ่วงความเจริญของบ้านเมือง แต่ทรงตระหนักดีว่าการเลิกทาสเป็นเรื่องยาก เพราะถึงแม้พระองค์จะทรงเป็นพระมหากษัตริย์ผู้ทรงไว้ซึ่งพระราชอำนาจเหนือคนทั้งแผ่นดิน แต่การหักห้ามปรามด้วยเข่า ทรงเล็งเห็นว่าไม่เป็นผลดี และไม่ทรงใช้พระราชอำนาจนั้นในการทำตามพระประสงค์ หากแต่พระองค์ทรงใช้กลวิธีการดำเนินการอย่างสุขุมคัมภีรภาพด้วยวิธีการศึกษาและวางแผนการกำหนดขั้นตอนอย่างค่อยเป็นค่อยไป ส่งผลให้การเลิกทาสในเมืองไทยปราศจากความวุ่นวายเสียเลือดเสียเนื้อ แนวคิดที่พระองค์ทรงวางแผนอย่างเป็นระบบนั้นได้ถ่ายทอดผ่านภาษาด้วยกลไกที่ทำให้สิ่งที่ต้องการบอกแก่ผู้ฟังโดดเด่นออกมาถือเป็นแนวทางที่ผู้บริหารควรศึกษาเป็นอย่างยิ่ง

บรรณานุกรม

- เกรียงศักดิ์ เจริญวงศ์ศักดิ์. (2554). *การคิดเชิงสังเคราะห์ Synthesis-type thinking*. พิมพ์ครั้งที่ 4. กรุงเทพฯ: ชัคเชสมีเดีย.
- _____. (2553). *การคิดเชิงสร้างสรรค์ Creative thinking*. พิมพ์ครั้งที่ 8. กรุงเทพฯ: ชัคเชสมีเดีย.
- _____. (2553). *การคิดเชิงกลยุทธ์ Strategic thinking*. พิมพ์ครั้งที่ 6. กรุงเทพฯ: ชัคเชสมีเดีย.
- _____. (2549). *การคิดเชิงประยุกต์ Applicative thinking*. พิมพ์ครั้งที่ 4. กรุงเทพฯ: ชัคเชสมีเดีย.
- _____. (2549). *การคิดเชิงเปรียบเทียบ Comparative thinking*. พิมพ์ครั้งที่ 3. กรุงเทพฯ: ชัคเชสมีเดีย.
- _____. (2549). *การคิดเชิงมโนทัศน์ Conceptual thinking*. พิมพ์ครั้งที่ 7. กรุงเทพฯ: ชัคเชสมีเดีย.
- _____. (2549). *การคิดเชิงวิเคราะห์ Analytical thinking*. พิมพ์ครั้งที่ 5. กรุงเทพฯ: ชัคเชสมีเดีย.
- _____. (2549). *การคิดเชิงวิพากษ์ Critical thinking*. พิมพ์ครั้งที่ 8. กรุงเทพฯ: ชัคเชสมีเดีย.
- _____. (2546). *การคิดเชิงอนาคต Futuristic thinking*. พิมพ์ครั้งที่ 4. กรุงเทพฯ: ชัคเชสมีเดีย.
- _____. (2546). *การคิดเชิงบูรณาการ Integrative thinking*. พิมพ์ครั้งที่ 4. กรุงเทพฯ: ชัคเชสมีเดีย.
- คณะกรรมการจัดทำหนังสือเฉลิมพระเกียรติในโอกาส 100 ปี แห่งการสวรรคตของ พระบาทสมเด็จพระจุลจอมเกล้าเจ้าอยู่หัว. (2554). *พระบาทสมเด็จพระจุลจอมเกล้าเจ้าอยู่หัวในความทรงจำแห่งโลก*. กรุงเทพฯ: บริษัทอมรินทร์พริ้นติ้งแอนด์พับลิชชิ่ง จำกัด (มหาชน).
- จุลจักรพงษ์, พระเจ้าวรวงศ์เธอ พระองค์เจ้า. (2505). *เจ้าชีวิต: สยามก่อนยุคประชาธิปไตย*. กรุงเทพฯ: ริเวอร์ บุ๊คส์.
- “พระราชบัญญัติหาสรัดนโกสินทร์ศก 124”. (ร.ศ. 124, เมษายน). *ราชกิจจานุเบกษา*. เล่มที่ 21. หน้า 9.
- “พระราชบัญญัติพิทักษ์พระยาอุปกฤษฏ์ไทย”. (เดือนสิบ จ.ศ. 1236). *ราชกิจจานุเบกษา*. เล่มที่ 1. หน้า 167.
- “พระราชบัญญัติลักษณะทาสมณฑลตะวันออกเฉียงเหนือ”. (มิถุนายน ร.ศ. 119). *ราชกิจจานุเบกษา*. เล่มที่ 17. หน้า 134.

- “พระราชบัญญัติลดค่าตัวหาชนมณทลบูรพา”. (มกราคม ร.ศ. 123). ราชกิจจานุเบกษา.
เล่มที่ 21. หน้า 747.
- ชลธิชา บำรุงรักษ์. (2539). *การวิเคราะห์ภาษาระดับข้อความประเภทต่างๆ ในภาษาไทย*.
กรุงเทพฯ: ภาควิชาภาษาศาสตร์ คณะศิลปศาสตร์ มหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์.
- สมทรง บุรุษพัฒน์. (2537). *การวิเคราะห์ภาษาระดับข้อความ*. นครปฐม: สถาบันวิจัยภาษา
และวัฒนธรรมเพื่อพัฒนาชนบทมหาวิทยาลัยมหิดล.
- หนังสือราชกิจจานุเบกษา ในรัชกาลที่ 5. เล่ม 1. (2540). พิมพ์ครั้งที่ 2. กรุงเทพฯ:
สำนักพิมพ์ต้นฉบับ.
- _____. เล่ม 2 เล่ม 3. (2540). พิมพ์ครั้งที่ 2. กรุงเทพฯ: สำนักพิมพ์ต้นฉบับ.
- Brown, Gillian and George Yule. (1983). *Discourse Analysis*. Cambridge: Cambridge
University Press.
- Callow, Kathleen. (1974). *Discourse Considerations in Translating the Word of God*. Grand
Rapids: Zondervan.
- Grimes, Joseph E. (1975). *The Thread of Discourse*. The Hague. Mouton.
- Jones, Linda kays. (1977). *Theme in English Expository Discourse*. Jupiter Press.
- Longacre, Robert E. (1983). *The Grammar of Discourse*. New York: Plenum Press.
- Patchanee Thammawong. (1989). *Multiple Levels of Significant Discourse Information in
Thai Short Story*. Master's Thesis, Mahidol University.
- Pickering, Wilbur. (1980). *A Framework for Discourse Analysis*. Summer institute of
Linguistics Publication.
- Pike, Kenneth L and Evelyn G Pike. (1977). *Grammatical Analysis*. Summer instiute of
Linguistics Publication.
- Seetala Kanoksin. (1989). *The Structure of Thai Expository Discourse*. Master's Thesis,
Mahidol University.
- Van Dijk, Teun A. (1997). *Text and Context*. London: Longman.